

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

Historická geografie Korejského poloostrova

Jakub Tomíšek

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2010

Autor práce: **Jakub Tomíšek**

Vedoucí práce: **PhDr. Michael Romancov, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2010

Hodnocení:

Prohlášení

Tímto prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Historická geografie Korejského poloostrova“ vypracoval samostatně. Všechny zdroje, s nimiž jsem pracoval, jsem uvedl a v textu řádně vyznačil jejich použití.

Souhlasím se zveřejněním práce pro studijní a výzkumné účely.

Jakub Tomášek
Květen 2010, Praha

Poděkování

Odborné vedení práce, stejně jako cenné rady a připomínky týkající se zejména vymezení metodologie a struktury, mi poskytl pan Michael Romancov, jemuž tímto srdečně děkuji. Rovněž děkuji paní Miriam Lowensteinové, vedoucí katedry koreanistiky na Karlově univerzitě, jejíž trvalá podpora mi značně usnadnila hlubší pronikání do tématu.

Bibliografický záznam

TOMÍŠEK, J. (2010) *Historická geografie Korejského poloostrova*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut politologických studií, 43 s. Vedoucí bakalářské práce. PhDr. Michael Romancov, Ph.D.

Anotace

Práce se zabývá hlavními událostmi historie Korejského poloostrova, které měly vliv na teritoriální a politické uspořádání korejského státu (či států). Cílem je ukázat prolínání vnitřních a vnějších vlivů v konstituci moderní korejské státnosti a rozdílnou reflexi těchto vlivů v Korejské republice a Korejské lidově demokratické republice.

Klíčová slova

Korejský poloostrov, Korejská historie, Korejská republika, Korejská lidově demokratická republika, Jižní Korea, Severní Korea, Korejská válka, Rozdělení, Historická geografie

Abstract

This thesis deals with the major events in the history of the Korean peninsula, which had an impact on the territorial and the political formation of the Korean state (or states). The aim is to show the interaction of internal and external influences in the constitution of modern Korean nationhood and the different reflection of these influences in the Republic of Korea and the Democratic People's Republic of Korea.

Key words

Korean peninsula, Korean History, Korea, Republic of Korea, Democratic People's Republic of Korea, South Korea, North Korea, Division, Korean War, Historical geography

Obsah

Úvod.....	8
1. Teoretický rámec a metodologie.....	11
1.1. Vymezení státu a národa	11
1.1.1. Geografie a teritorialita.....	11
1.1.2. Nacionalismus a národní zájmy	12
1.2. Kapacity a limity zahraniční politiky.....	13
1.2.1. Racionální cíle zahraniční politiky.....	13
1.2.2. Rovnováha sil (balance of powers).....	15
2. Historická konsolidace korejského teritoria.....	16
2.1. Starý Čoson a Ůman Čoson (4. století př. n. l. – 108 př. n. l.).....	16
2.2. Období Tři království a Sjednocené Silly (4. století n. l. – 918).....	17
2.2.1. Proces sjednocování.....	17
2.2.2. Sjednocená Silla.....	19
2.3. Stát Korjo a vláda dynastie Čoson (918 - 1911).....	20
2.3.1. Konsolidace „tradičního teritoria“.....	20
2.3.2. Význam dynastie Čoson (1392 - 1910).....	22
3. Geopolitika Korejského poloostrova.....	25
3.1. Měnicí se dimenze geopolitiky.....	25
3.1.1. Rozšiřování regionu	25
3.1.2. Okno na Západ.....	26
3.1.3. Okno na východ.....	28
3.2. Okupace a rozdělení poloostrova.....	30
3.2.1. Okupace.....	30
3.2.2. Vývoj po druhé světové válce.....	31
3.2.3. Korejská válka a její důsledky.....	33
4. Teritorialita národního státu.....	35
4.1. Formování moderního státu.....	35
4.1.1. Počátek národního státu	35
4.1.2. Soupeření o legitimitu.....	36
4.1.2.1. Korejská republika	37
4.1.2.2. Korejská lidově demokratická republika.....	38
4.2. Vliv mýtů a historie na vnímání teritoriality.....	38
4.2.1. Mýtus a jeho vliv na státní identitu.....	38
4.2.2. Teritoriální reflexe (1) – Jižní Korea.....	40
4.2.3. Teritoriální reflexe (2) – Severní Korea.....	41
4.2.4. Hranice „tradičního“ teritoria.....	42
Závěr.....	44
Summary.....	46
Příloha č. 1 – Mapy.....	47
Bibliografie.....	49

Úvod

Práce v oblasti historické geografie je nutně prací, která je svojí povahou *transdisciplinární*. Není zvolen jeden úzce specifikovaný okruh společenských věd, jako spíše konkrétní téma, jež poté definuje metodu a úhel analýzy. S ohledem na proměnlivé vnímání historie je navíc zřejmé, že samotný pojem *geografie* není – paradoxně – v prostoru a čase stabilní. Historická geografie je v kontextu této práce chápána jednak jako vývoj hranic osídleného území, ovládaného konkrétním teritoriálním celkem (státními útvary na Korejském poloostrově), ale také jako zkoumání možností, a zejména limitů, které mocenskou kontrolu osídleného území definují.¹ Na základě analýzy mocenských vazeb uvnitř a vně korejského státu demonstruje proměňující se význam jeho teritoriálního rozsahu v rámci vymezeného časového období.

Korejský poloostrov je v současnosti rozdělen mezi dva nepřátelené státy – Korejskou lidově demokratickou republiku (KDR) na severu a Korejskou republiku na jihu.² Odděleny demilitarizovanou zónou kolem 38. rovnoběžky,³ zůstávají státy – a tím i korejský národ – jedním z posledních relikvů studené války. Dnešní stav ovšem není pouze výsledkem mocenského a ideologického soupeření dvou supervelmocí po druhé světové válce, ale reflektuje zároveň historické formování korejské státnosti, které spadá do období delšího než 2000 let. Přestože Korejský poloostrov představuje geograficky poměrně jasně vymezené území, přesahuje „tradiční“ korejské teritorium hranice poloostrova: jak při zkoumání utváření korejského národa, tak v interpretaci dávné korejské mytologie.

Primárním subjektem analýzy jsou hlavní události v korejské historii, které měly určující vliv na *teritoriální a politické* uspořádání korejského státu (či států). Dlouhé časové období a měnící se formy státního uspořádání se promítly do konstituce korejského národního povědomí a do formování moderní korejské státnosti. Jakkoliv Korejský poloostrov platí za typický příklad *nárazníkové zóny* a ukázkou realistické politiky v praxi,⁴ ztrácí se často „národní faktor“, totiž intenzita, se kterou Korejci své dějiny spoluvytvářeli a bez níž není možné získat skutečnou představu o genezi současného konfliktu a (ne-)možnostech jeho řešení. Odpověď na otázku vytyčenou v projektu práce, tedy nakolik Korea⁵ v historii „fungovala pouze jako nárazníková

1 Baker, Alan R. H. (2007), Classifying Geographical History, In: *The Professional Geographer*, Vol. 59, č. 3, s. 351

2 Korejská republika odpovídá termínu Jižní Korea, stejně tak KDR termínu Severní Korea.

3 Demilitarizovaná zóna okolo 38. rovnoběžky severní šířky je pásmo o šíři cca 4 km a délce 250 km mezi oběma korejskými státy.

4 Nárazníková zóna (*buffer zone*) je oblastí, kde se střetávají zájmy dvou soupeřících mocností. H. J. Morgenthau zmiňuje Koreu v *Politics Among Nations* (1993) na více místech, např. s. 192, 248

5 Termíny „Korea“, „korejská státnost“, „korejský stát“ a „Korejci“ jsou při popisování historie používány zejména pro zachování kontinuity ve vývoji osídlování Korejského poloostrova. Před dvěma tisíci lety přirozeně žádný korejský stát ani národ v moderním smyslu neexistoval. Jak bude ukázáno v průběhu práce, je právě zpětné hledání a interpretování povahy dávných států jako „korejských“ pro současnou, mezi dva státy rozdělenou, korejskou

oblast ve vztazích mocnějších sousedů a nakolik se jí skutečně dařilo aktivně svou pozici měnit a definovat“, podléhala ve 20. století rozdílné interpretaci. Mým cílem bude takové proměny ve vnímání geografie Korejského poloostrova demonstrovat.

Obsahově je práce zaměřena na průběh vymezení a konsolidace teritoria prvních států na území poloostrova, na změny v limitech jejich zahraniční politiky, a nakonec na význam těchto proměn pro současnou identitu obou moderních korejských států. Sledované změny jsou buď *externí*, vynucené z vnějšku, a tedy často nově definující faktickou rozlohu státního území, dále však také změny *interní*, které re-definují teritorialitu státu na základě jeho vyvíjejících se mocenských kapacit. Formování korejského teritoria provázala velmi záhy idea „tradičního území“, které bylo (a je) obývané Korejci, a je tedy „korejské“. ⁶ První korejské království, Starý Čoson, ⁷ leželo severněji než dnešní KLDK a zahrnovalo spolu se severní částí poloostrova také území jižního Mandžuska. Přestože jižní Mandžusko přestalo být pod nadvládou korejských států již v roce 108 př. n. l. spolu s pádem Starého Čosonu, přetrvávala myšlenka historického nároku na toto území ještě v 10. století n. l., po ustavení království Korjo. Ztráta severních oblastí umožnila konsolidaci korejské státu v rámci pevného teritoria a byla provázána investicemi do rozvoje námořní dopravy. Její význam, stejně jako význam vojenského námořnictva pro kontrolu hranic státu, vynikl v 16. století pod vlivem výbojné politiky japonského regenta Hidejošiho. ⁸ Korejský stát nedokázal invazní armádě vzdorovat, nicméně korejské námořní jednotky účinně blokovaly komunikaci mezi japonskou expediční armádou a jejím zázemím na Japonských ostrovech, a dokázaly tak – s přispěním Číny ⁹ – invazi odvrátit. Následné uzavření státu navenek (za dynastie Čoson) ¹⁰, trvalo od 16. do konce 19. století a skončilo podepsáním tzv. Kanhwaské smlouvy v roce 1876 s japonským císařstvím. ¹¹ Postupné pronikání japonského vlivu na poloostrov vedlo až ke ztrátě nezávislosti v roce 1911 a přeměně Korejského státu v koloniální državu.

Porážka Japonska na konci druhé světové války a pozdější rozdělení poloostrova mezi dvě vítězné

identitu zásadní.

- 6 Vliv předmoderní historiografické tradice na formování národního povědomí definoval M. Hroch: „Za prvé to bylo časové vymezení národní existence, stanovení „počátků národa“. Za druhé to bylo teritoriální vymezení národního území, včetně případných překrývajících se územních nároků.“ Hroch, M. (2009), *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: SLON, s. 78-9
- 7 Veškerá transkripce korejských, čínských a japonských termínů vychází z knihy *Dějiny Koreje* (Eckert, C. J. (2009), Praha: Nakladatelství Lidové Noviny).
- 8 Hidejoši Tojotomi (1536–1598) v roce 1590 dokázal vojensky sjednotit Japonsko.
- 9 Termíny jako „Čína“ nebo „čínský“ odkazují na čínské císařství jako mocenský subjekt regionální politiky (podobně jako „Rusko“, „USA“, nebo „Francie“), bez specifikace konkrétní dynastie. Pokud je pro pochopení korejsko-čínských vztahů charakter dynastie, tedy zda byla chanská (příslušníci čínského národa se sami označují jako Chanové), mongolská, nebo mandžuská důležitý, je tato skutečnost v práci uvedena.
- 10 Úskalí, které taková politika skrývá, respektive její krátkozrakost s ohledem na dynamiku zahraničního vývoje, je v dějinách kolonizace častým jevem. Morgenthau, H. J. (1993), *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, Brief Edition revised by Kenneth W. Thompson, USA: McGraw-Hill, Inc, s. 210
- 11 První korejská smlouva moderní doby, podepsaná pod japonským tlakem, která stavěla Koreu zejména v obchodních záležitostech do podřízeného postavení vůči Japonsku.

mocnosti vyvolaly potřebu nově definovat národní a státní identitu. Oba zneprátelené režimy (tj. severo a jihokorejský) posilovaly svoji legitimitu odkazováním na dávnou historii korejské státnosti, tedy v přenesení konfuciánské tradice rodokmenů na úroveň států.¹² Proces modernizace zahájený po korejské válce, ať již v prostředí centrálně plánovaného hospodářství KLDK, či v direktivní ekonomice rozvojového státu (*developmental state*)¹³ Korejské republiky, provázely ožívování mýtů a re-interpretace historie. Teritoriální suverenity, vnější i vnitřní, byla v případě Korejské republiky dosažena na základě sociální a ekonomické emancipace v mezinárodním systému. KLDK naopak zvolila politiku izolace upevněnou rozvojem raketového a jaderného programu.

Práce je členěna do čtyř kapitol. V první kapitole jsou shrnuta teoreticko-metodologická východiska nezbytná zejména pro chápání teritoriality, nacionalismu a mocenské politiky. V druhé kapitole, která zahajuje analytickou část, jsou rozebrána období důležitá pro vnitřní teritoriální konsolidaci korejského státu – období Starého Čosonu, Tří Království a států Korjo a Čoson. Ve třetí kapitole je rozvinuta měnící se vnější dimenze teritoriality, od mongolské a japonské invaze ve 13. a 16. století, po ztrátu suverenity koncem 19. století. Ve čtvrté kapitole je na příkladu formování korejské moderní státnosti a národa ukázáno, nakolik je dnešní vnímání historické geografie ovlivněno koloniální a válečnou zkušeností Korejského poloostrova ve 20. století. Závěrečná část shrnuje výsledky práce a nastiňuje jejich možné dopady na další vývoj přetrvávajícího korejského konfliktu.

12 V konfuciánské společnosti hrál rodokmen zásadní roli při určování sociálního statutu a na studium a konstrukci rodokmenů byl proto kladen velký důraz. Pai, H. I. (2000), *Constructing "Korean" origins. A critical review of archaeology, Historiography, and Racial Myth in Korean State-Formation Theories*. Harvard University Press (Harvard-Hallym Series on Korea), Cambridge, s. 115

13 *Developmental state* je termín užívaný pro státem řízený průmyslový rozvoj ekonomiky, tak jak probíhal zejména v asijských nově industrializovaných zemích (Jižní Korea, Singapur, Tchaj-wan) v druhé polovině 20. století.

1. Teoretický rámec a metodologie

V první kapitole jsou postupně definovány pojmy historická geografie, teritorialita a nacionalismu, které ovlivňují státní celek na zkoumaném území, a dále vymezeny kapacity a limity zahraniční politiky, které určují podmínky existence státu navenek.

1.1. Vymezení státu a národa

1.1.1. Geografie a teritorialita

Historická geografie, která se postupně v rámci studia historie, archeologie, kultury, politologie a etnografie vyvíjela - zejména od 80. let minulého století - stále více jako obor eklektický¹⁴, se zabývá vlivem geografické polohy na charakter státu v průběhu sledovaného časového období. Jejím prostřednictvím lze analyzovat povahu a kapacity státní *moci*, která jednak závisí na výhodách či nevýhodách této polohy, zároveň však sama o sobě prostřednictvím efektivního výkonu správy nad územím teritoriální rozsah státu definuje.¹⁵ Dlouhý časový rámec pomáhá zasadit systém vazeb a vztahů do požadovaného kontextu a osvětluje měnící se nároky na vnější a vnitřní státní suverenitu.

Korejci sami Korejský poloostrov často přirovnávají ke „krevetě chycené mezi bojujícími velrybami“¹⁶, což zatlačuje do pozadí fakt, že Korea fungovala jako prostředník v komunikaci mezi Japonskem a Čínou, a měla tak na formování jedné sousední „velryby“ (Japonska) v určitých obdobích velký vliv. Korejský poloostrov má rozlohu 219 020 km² (KDR 120 540 km² a Korejská republika 98 480 km²) a toto území je „tradičně“ korejské již přes 2000 let. Jediné období, ve kterém korejský stát zcela ztratil suverenitu, byla japonská okupace mezi lety 1911 (respektive 1904) – 1945 a následná vynucená správa USA a SSSR (do roku 1949). Od počátků námořního obchodu v oblasti získal poloostrov regionální geopolitický význam, globální rozměr získal s korejskou válkou, rozdělením poloostrova a testováním jaderných zbraní v Severní Koreji.

Ovládání teritoria je jedním z imanentních faktorů podmiňujících existenci státu. Princip „teritoriálního vymezení“ je vlastní i jakékoliv nadstátní či regionální organizaci.¹⁷ Lze říci, že

14 „No single methodological or philosophical orthodoxy has prevailed since the 1970s and historical geography has become increasingly eclectic. Heffernan, M. (2009), *Historical geography*. On-line článek přístupný na adrese http://www.history.ac.uk/makinghistory/resources/articles/historical_geography.html (stav 5.4. 2010)

15 „Geography is becoming sensitive to culture as well as space, to the past, and to the changing spatial configuration of power.“ Harris, C. (1991). Power, Modernity, and Historical Geography. *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 81, č. 4, s. 671-683 s. 671

16 Park, T.-G. (2000), Ideological Battlefield and Buffer Zone: Korea's Position in Easy Asia in the 1940s and the 1950s, in Paul Servais(ed.), *The Korean War: A Eurasian Perspective*, s. 103

17 *territorial delineation* Duchacek, I. (1986). *The Territorial Dimension of Politics; Within, Among, and Across Nations*. Boulder (Colorado), Westview Press, Inc., s. 207

stejně jako jsou lidé tvorové političtí, jsou také nevyhnutelně tvorové teritoriální.¹⁸ Racionální a emocionální vazbu na určité teritorium si vytvářejí prostřednictvím kultury a procesu *teritoriální socializace*, což je v podstatě teritoriální dimenze politické socializace každého jedince. Spolu s jazykem, historií a zvyky získává každý jedinec i konkrétní povědomí o „svém“ teritoriu (které navíc představuje v jeho životě poměrně stabilní hodnotu).¹⁹

Teritorialita státu odráží souhrn kapacit a omezení, které určují schopnost státu ovládat určité území. Jedná se v první řadě o vnitřní zdroje (administrativní, ekonomické, vojenské), dále však také o vnější omezení ze strany jiných států (okupace atp.). Schopnost mobilizace vnitřních zdrojů má zásadní vliv na státní teritorialitu; mobilizace je dosahována prostřednictvím ideologického sjednocení obyvatel za pomoci náboženství (v Koreji buddhismus, konfucianismus) a v moderní době poté důrazem na nacionalismus.²⁰

1.1.2. Nacionalismus a národní zájmy

Národní stát je (nejen) v evropském prostředí nejvyšší úrovní politické organizace, se kterou se většina lidí identifikuje, jak v pragmatickém, tak emocionálním smyslu. Od moderního státu jeho občané navíc očekávají řešení různých krizí, ať již ekonomických, demografických, či spojených s životním prostředím. Současné režimy Korejské republiky a KLR jsou silně nacionalisticky orientované a rasové vymezení Korejců vůči sousedním asijským národům je součástí jejich moderní národní kultury.

Václav Bělohradský vidí národ pouze jako umělý výtvar²¹ s tím, že „Všechny národy jsou kulturní konstrukce, soubory kanonizovaných textů, které sjednocují kroniky kmenů a lokálních pospolitostí a vřazují je do univerzálních dějin lidstva.“ Národy vyvíjející se pod cizí okupací, jsou „velmi nesamozřejmé“, neboť jejich „rozporná a přerývaná historie je plná úzkosti z kulturních cizinců, a proto i sebeoslavných kýčů,“ a „často ji ovládají démoni nacionalismu, antisemitismu a rasismu.“²² Na Korejském poloostrově nehrál antisemitismus roli, nicméně nacionalistické a rasově vymezené pojetí státu je součástí běžné rétoriky.²³ Otázka „nesamozřejmosti“ korejského národa vychází z

18 Duchacek, I. (1986), cit. dílo, s. 6

19 Ve srovnání s jinými faktory. Duchacek, I. (1986), cit. d. , s. 16

20 Pod pojmem nacionalismus je rozuměna „ta forma kolektivního vědomí a identit, kdy ztotožnění s národem hraje dominantní roli ve většině společnosti a kdy je (toto ztotožnění) všeobecně přijímanou legitimizační instancí“, a národ se tak stává „nejvyšší společenskou hodnotou, hodnou obětí“. Řezník, M. (2003), *Formování moderního národa: evropské „dlouhé“ 19. století*. Praha: Triton, s. 20

21 Oproti tomu např. J. H. Carr popsal v roce 1943 - v reakci na meziválečný vývoj ve střední Evropě - stát jako umělý výtvar, zatímco národ jako přirozený, organický subjekt, který se nenechá svázat politicky vymezenými teritoriálními hranicemi. Carr, E. H. (1943), *Conditions of peace*. London: MacMillan & Co. Ltd., s. 39

22 Václav Bělohradský, *Nesamozřejmé národy, samozřejmá Evropa*, PRÁVO, 24.4.2010

23 Jak je vidět například u televizních seriálů, které ukazují Číňany jako kulturně zaostalejší národ. Löwensteinová, M. (2010), *V Koreji se Korejcům nevyhneme*. Nakladatelství lidové noviny, s. 6

potřeby obhajovat vlastní existenci ve stínu silnějších sousedů.²⁴ Tato potřeba ovšem vznikla jako důsledek vpádu moderní doby do korejského prostředí – až do konce 19. století otázka „Kdo jsou Korejci?“ v národním smyslu pro Korejce neexistovala.²⁵

Transformace sociálních struktur korejské společnosti byla významněji zahájena až pod japonskou nadvládou a emancipační obroda korejského národa ve 20. století byla spíše než vymezováním hranic vůči vnějším nepřítelům vymezováním vnitřním - v rámci vlastní společnosti - vůči cizím vlivům, tedy vůči cizí kulturní a společenské nadvládě. Korejští nacionalisté měli na co navázat, neboť 2000 let historie lze zpětně interpretovat jako dlouhý boj „národa“ za nezávislost.²⁶ Považovat národ pouze za abstraktní konstrukci je v případě Koreje zavádějící, neboť je chybné se domnívat, že k „obyvatelům historie ztracené samostatnosti nepromlouvala přímo a že se s ní setkávali pouze jako s mýtem. Z někdejší státnosti se totiž mnohé zachovalo: stabilní hranice, politická centra, královské paláce, soudní a politické instituce, správní uspořádání, církevní organizace a také jméno země a její symboly.“²⁷ Korejský nacionalismus je proto *objektivní* (Korejci sdílejí společné dějiny, „pospolitost osudu“) a zároveň i *subjektivní* („určitá skupina lidí (*si*) svoji příslušnost k národu uvědomuje a přeje si ji“).²⁸

Spolu s vymezením teritoriálního prostoru a definováním národní komunity příslušné teritorium ovládající, vstupuje do popředí otázka moci, tedy kapacita na obývaném území definovat, prosazovat a bránit vlastní (národní) zájmy. Nacionalismus je v národní politice prostředkem k identifikaci s národní mocí a zároveň k získání podílu jak na této moci, tak na úspěchu vlastního národa.²⁹

1.2. Kapacity a limity zahraniční politiky

1.2.1. Racionální cíle zahraniční politiky

Z hlediska realistické teorie mezinárodních vztahů není rozdíl mezi domácí a zahraniční politikou v povaze – v obou případech jde o „boj o moc“, ale v intenzitě tohoto boje (ve smyslu použití prostředků). Politické strategie tak sledují tři vzorce: udržet moc (určitý *status quo*), moc získat či

24 „Velmi nesamozřejmé národy přepisují svou minulost do veršů s hysterickou vášní a svou zveršovanou podobu pak hájí popuzeně proti každému, kdo by chtěl nahlédnout pod 'pozlátka veršů' - odhalit účelovost a historickou omezenost té konstrukce.“ Václav Bělohorský, *Nesamozřejmé národy, samozřejmá Evropa*, PRÁVO, 24.4.2010

25 Cumings, B. (1997), *Korea's place in the sun: a modern history*. 1. vydání, 1997. W.W. Norton & Company, New York, s. 95

26 Viz např. Jung, W. B. (1998), *Nation Building. The Geopolitical History of Korea*. 1st ed. Lanham (Maryland), University Press of America.

27 Hroch, M. (2009), *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: SLON. ISBN 9-788074-190100, s. 69

28 Hroch, M. (2009), cit. d., s. 18-20

29 Morgenthau, H. J. (1993), cit. d., s. 117

zvýšit a nakonec moc také demonstrovat (prestiž).³⁰ Realismus předpokládá racionální jednání jednotlivců³¹ a rozhodování posuzuje na základě snahy dosáhnout vytyčeného cíle za využití machiavelistického „úcel světi prostředky“. ³² Tím realismus reflektuje ekonomický liberalismus (maximalizace užitku) a víru v rozum, neboť racionalita je definována jako schopnost posouzení důsledků vlastního jednání (tedy nákladů).³³ Stát představuje racionálního hráče v procesu dosahování cílů, nikoliv nezbytně při stanovování cílů jako takových. V případě zahraniční politiky jsou důsledky často nepředvídatelné a volba optimálních cílů (i při nejlepší snaze jednat v zájmu národa) bývá často spojena pouze s maximalizací vlastní síly (implicitním očekáváním ozbrojeného střetu). Při zkoumání zahraniční politiky dochází k nevyhnutelnému paradoxu: snaze zkoumat pomocí racionálních metod prostředí, které je samo o sobě iracionální.³⁴

Koncept realismu v mezinárodních vztazích je v rámci této práce využíván ne pro posuzování racionálního či neracionálního využívání prostředků a stanovování dlouhodobě smysluplných a přiměřených cílů, ale spíše pro chápání obecné a vytrvalé snahy jednoho státu získat nadvládu nad státem jiným.³⁵

V zahraniční politice je přirozeným prostředkem boje o moc (a k prosazení cílů obecně) ozbrojený střet, či déletrvající válka. Účelem války nemusí být pouze dobytí území a zničení nepřátelských armád, ale také změna myšlení nepřítele tak, aby se podřídil vůli vítěze.³⁶ Kulturní dominance je nejlepším prostředkem k udržení vlivu v dlouhodobém horizontu.³⁷ Čínské dynastie sice Korejský poloostrov prakticky nikdy neovládaly přímo vojensky, kulturní vliv byl však od počáteční existence korejských států až do relativního úpadku Číny koncem 19. století značný a v období korejské dynastie Čoson (14.-19. století) určující.³⁸

Kromě udržení mocenského postavení státu je symbolem jeho síly také státní prestiž.³⁹ Korejský

30 Morgenthau, H. J. (1993), cit. d., s. 50

31 „Realism, then, considers prudence - the weighing of the consequences of alternative political actions - to be the supreme virtue in politics.“ Morgenthau, H. J. (1993), cit. d., s. 12

32 Což nevylučuje vliv morálky na politiku. Realistická politika není nezbytně projevem cynismu, ale spíš snahou dosahovat cílů nejefektivnějším možným způsobem. Slovy I. Duchacka: „most political decision makers are neither Machiavellian cynics nor moral perfectionists but 'moral imperfectionists', who make the best moral choice the circumstances permit.“ Duchacek, I. (1986), cit. dílo, s. 46

33 B. Caplan (2007), *The Myth of the Rational Voter. Why democracies choose bad policies*, Princeton University Press.

34 Molloy, S. (2006), *The hidden history of realism: a genealogy of power politics*. Palgrave Macmillan, s. 48

35 „The drives to live, to propagate, and to dominate are common to all men.“ Morgenthau, H. J. (1993), s. 37

36 Morgenthau, H. J. (1993), cit. d., s. 34

37 Morgenthau, H. J. (1993), cit. d., s. 74

38 Korejci se považovali za strážce konfuciónských tradic: „... v situaci, kdy podle nich (*Korejci*) byly konfuciónské tradice pošlapány nekulturní dynastií Čching (*vládla mezi 1644–1911*), přesunula se vlastně 'velká' Čína do „malé Číny“ (= Koreje) a tradice měli do budoucna udržet Korejci.“ Janoš, J. (2007), *Japonsko a Korea: dramatické sousedství*. 1. vyd. Praha: Academia, s. 13

39 Prestiž se buduje zejména směrem dovnitř, ve smyslu propagace mezinárodní pozice státu – ať již domnělé či skutečné – mezi domácím obyvatelstvem. Morgenthau, H. J. (1993), cit. d., s. 84

poloostrov v druhé polovině 20. století byl vedle vojenského a ekonomického soupeření svědkem ideologického boje o prestiž, tedy o *uznání* korejského státu (KLDK nebo Korejské republiky) jako reprezentanta tradic korejského národa.

1.2.2. Rovnováha sil (*balance of powers*)

Rovnováha sil je koncept, který bývá v případě Korejského poloostrova často zmiňován, zejména při interpretaci zájmů jednotlivých aktérů v regionu. H. J. Morgenthau ovšem popisuje rovnováhu sil jako nepřetržitě dynamické vyvažování mocenských vazeb mezi státy, jako nutný důsledek povahy lidských společností, a ne jako jednu z možných alternativ (tedy cílů) zahraniční politiky.⁴⁰ Smyslem rovnováhy zůstává udržení stability systému bez zničení jeho jednotlivých prvků, které by umožnilo hegemonii nejsilnějšího činitele. Postup Japonska na Korejském poloostrově koncem 19. století (vytlačení Číny a Ruska), vedl k rozmachu japonské imperiální politiky a nakonec k zapojení celého regionu do druhé světové války.⁴¹ V různých obdobích lze hledat různé rovnováhy, protože „podmínkou bezpečnosti je neustálý pokrok“, ve smyslu nepřetržitého hledání řešení stávajících a nově vznikajících konfliktů.⁴² Rovnováha systému funguje obvykle při existenci více aktérů, kteří mají protichůdné zájmy, a mohou se tak vzájemně vyvažovat. Konkurence pouze mezi dvěma mocnostmi (USA a SSSR) bývá často demonstrována na jejich vztahu ke státům třetím, kdy v takovém případě zůstává manévrovací schopnost slabších států značně omezena a jejich nezávislost je spíše „funkcí“ mocenských vztahů mezi dvěma mocnostmi.⁴³

Analýza historické geografie Korejského poloostrova ukazuje prolínání vnitřních a vnějších faktorů působících na formování státnosti a teritoriality. V rámci práce budou využity tři hlavní poznatky:

- 1) Význam geografie státu je proměnný - jednak na základě změn ve vnímání „tradičního“ teritoria a dále na základě schopnosti státu teritorium ovládat.
- 2) Stát je do určité míry racionální při výběru prostředků, cíle však bývají iracionální (zejména díky nedostatku informací). Zahraniční politika se proto často redukuje pouze na mocenské soupeření.
- 3) Moderní stát spoluvytváří nacionalismus a nacionalismus zpětně vytváří stát, přičemž tato dynamika je často nekontrolovatelná.

40 Morgenthau, H. J. (1993), cit. d., s. 183

41 „... it is the purpose of all such equilibriums to maintain the stability of the system without destroying the multiplicity of the elements composing it.“ Morgenthau, H. J. (1993), cit. d., s. 185

42 „... condition of security is continuous advance.“ Carr, E. H. (1943), cit. d., s. xviii

43 „mere function of the power relations“. Morgenthau, H. J. (1993), cit. d., s. 190

2. Historická konsolidace korejského teritoria

Následující kapitola analyzuje postupné formování korejské státnosti na území Korejského poloostrova (a v přilehlé oblasti jižního Mandžuska). První stabilnější státní celky se začaly utvářet kolem 4. století př. n. l., na přelomu mezi dobou bronzovou a železnou.⁴⁴ Starý Čoson (4. – 1. století př. n. l.) reprezentuje v korejské historiografii nejstarší stát Korejců. Po jeho zániku bylo dalším mezníkem období tzv. Tří království (4. století n. l. – 668 n. l.),⁴⁵ charakteristické několik staletí trvajícím soupeřením o moc, které vyvrcholilo násilným sjednocením Korejského poloostrova pod nadvládou státu Silla (668 - 918) a později státu Korjo (918 - 1392). Nástupem dynastie Čoson koncem 14. století a související konsolidací severní hranice byl v zásadě uzavřen historický vývoj teritoriální rozlohy státu, jehož podoba se nezměnila až do japonské okupace ve 20. století.

2.1. Starý Čoson a Ůman Čoson (4. století př. n. l. – 108 př. n. l.)⁴⁶

Korejci jsou potomci mongolských kmenů, které migrovaly z centrální Asie do Mandžuska a poté jižně na Korejský poloostrov, a nejsou tedy etnicky příbuzní s obyvatelstvem Číny nebo Japonska.⁴⁷ První korejský organizovaný státní celek – Starý Čoson (nebo též Ko Čoson a po změně dynastie kolem roku 180 př. n. l. Ůman Čoson) – se utvořil na území ležícím spíše severněji od Korejského poloostrova, v jižním Mandžusku.⁴⁸ Přirozeným oponentem se mu proto brzy stala čínská říše dynastie Chan,⁴⁹ která proti němu ve 2. století př. n. l. zahájila sérii pozemních i námořních invazí. Tento tlak způsobil v krátké době (roku 108 př. n. l.) zhroucení Starého Čosonu a ustavení čtyř čínských správních okruhů na území Korejského poloostrova a jižního Mandžuska.⁵⁰ V historické kontinuitě korejských států tak existuje jistá časová prodleva mezi zánikem Starého Čosonu a konstituováním Tří království, jež sice dle dynastických legend vznikaly na přelomu tisíciletí, archeologické nálezy však jejich existenci – jako státních útvarů – potvrzují až ve 4. století n. l.⁵¹ Je

44 Jejich existence byla dobře známá i v tehdejší Číně. Eckert, C. J. (2009), *Dějiny Koreje*. Praha, Nakladatelství Lidové Noviny, s. 14

45 Tři království: Kogurjo (severní a centrální část poloostrova, včetně jižního Mandžuska), Päkče (jihozápad poloostrova), Silla (jihovýchod poloostrova).

46 Uváděná data odpovídají existenci konsolidovaných státních útvarů. Dle legendy sahá počátek Starého Čosonu až do roku 2333 př. n. l. Stejně tak později jsou Tři království v této práci spojena se 4. - 7. stoletím n. l., a ne 1. - 7. stoletím jak uvádí např. Eckert, C. J. (2009), cit. d. 361-2. Důvodem pro odlišné časové vymezení je snaha zaměřit se na nejdůležitější změny teritoriálním uspořádání Korejského poloostrova, a ne nezbytně pokrýt celé časové (často legendární) období. K problematice korejského datování např. Janoš, J. (2007), cit. d., s. 22-26

47 Jung, W. B. (1998), *Nation Building. The Geopolitical History of Korea*. 1st ed. Lanham: University Press of America, s. 2

48 I když Starý Čoson přesahoval do severní a centrální části poloostrova. Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 3

49 Dynastie Chan vládla Číně mezi lety 206 př. n. l. a 220 n. l..

50 Tzv. čtyři chanské okruhy se nazývaly L'-lang, Čen-fan, Lin-tchun a Süan-tchu a sloužily jednak k posílení čínského vlivu v oblasti, zároveň také jako ochrana proti kočovným kmenům severního Mandžuska, případně proti pirátům z Japonských ostrovů.

51 Pai, H. I. (2000), *Constructing "Korean" origins. A critical review of archaeology, historiography, and racial myth in Korean State-Formation Theories*. Harvard University Press (Harvard-Hallym Series on Korea), Cambridge, s.

otázkou, jakou roli při jejich formování hrál čínský vojenský okruh L'-lang (108 př. n. l. – 313 n. l.) rozkládající se v severozápadní a centrální části poloostrova. Kromě nezanedbatelného obchodního styku a kulturního vlivu působila konfrontace s čínskou mocí na postupné utváření samostatné identity korejských dynastických elit a jejich vyhraňování ve smyslu „my“ vs. „oni“, jako společenství odlišného od etnických Čňanů.⁵²

2.2. Období Tří království a Sjednocené Silla (4. století n. l. – 918)

Několik set let trvající období Tří království je z dnešního hlediska vnímáno jako klíčové pro utváření prvotní korejské národní identity.⁵³ Upevňování systému vlády a administrativy, který vznikl spojením původních kmenových tradic a zvyků s čínskými metodami, umožnilo vznik vlastního, korejského stylu.⁵⁴ Tři království – Kogurjo, Päkče a Silla – v té době ovládala celý Korejský poloostrov a značnou část jižního Mandžuska.

2.2.1. Proces sjednocování

Kogurjo bylo v přímém pozemním kontaktu s čínským sousedem,⁵⁵ což na jednu stranu vynucovalo militarizaci státu, zároveň však zajišťovalo trvalé pronikání čínské kultury a státotvorných prvků do správy Kogurja. V roce 612 dokázalo Kogurjo odrazit invazní armádu dynastie Suej, která čítala stovky tisíc vojáků. Spektakulární vítězství „korejského“ státu hrálo důležitou roli pro formování představy o neustávajícím – a často úspěšném – korejském odporu proti zahraničním invazím.⁵⁶ Oproti tomu Silla zůstávala uzavřena v jihovýchodní části poloostrova a vyvinula vlastní systém vlády a institucí (centralizovaná monarchie), který čínské struktury příliš nereflektoval.⁵⁷ Päkče se stabilizovalo jako poslední v jihozápadní a centrální části poloostrova, která je díky svému terénu a podnebí nejvýhodnější pro zemědělskou produkci a námořní obchod (jak s kontinentem, tak s Japonskými ostrovy). Geografie Korejského poloostrova určila politický prostor, na kterém se Päkče mohlo etablovat, neboť na východě a severu stát ohraničovaly hory (pohoří Diamantové

122

52 Korejská společnost byla až do 19. století otrokářská, přísně hierarchická, a v zásadě negramotná (konfuciánské vzdělání bylo přístupné pouze vládnoucí třídě jangbanů, kteří tvořili cca 15% populace). Pokud tedy jde o vyhranění „my“ vs. „oni“, je tím myšlen pouze postoj mocenských elit. Sorensen, C.W. (1994), *Success and Education in South Korea*. In: *Comparative Education Review*, Vol. 38, No. 1, s. 12

53 I když je korejskými autory pro toto vyhranění používán termín „budování národa“ (*nation-building*; Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 12, 14), nelze toto chápat jako identifikaci s korejským „státem“ či „národem“. Šlo spíše o kontinuitu mezi říšemi – např. království Kogurjo (jedno ze tří království) vědomě navazovalo na Starý Čoson (zejména ve smyslu vnímání „tradičního území“ v jižním Mandžusku – tedy z velké části mimo korejský poloostrov) – a vyhraňovalo se stejně proti *čínským dynastiím*, jako proti ostatním státním útvarům na korejském poloostrově (Silla a Päkče), tedy proti *ostatním „korejským“ státům*.

54 „Schopnost vstřebávat čínskou kulturu a současně si zachovat politickou nezávislost ... těmto původním společenstvím umožnila přestát krize a dosáhnout ... rozvoje.“ Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 16

55 Postupně v rozmezí 700 let dynastie Chan, Suej a Tchang (které Čínu dokázaly sjednotit) a v mezidobí rozdílné severní dynastie. Jednotlivá korejská království využívala sporů čínských dynastií (severních a jižních) pro posilování vlivu na poloostrově.

56 Z 300 000 vojáků, kteří zaútočili na Pchjongjang prý přežilo jen 200. Cumings, B. (1997), cit. d., s. 32. Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 28

57 Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 19

hory, které probíhá poloostrovem severo-jihním a v centrální části i západo-východním směrem). Určitá geografická izolace jihozápadu Koreje přetrvává až do současnosti a projevila se i ve druhé polovině 20. století během poválečného rozvoje Korejské republiky.⁵⁸

Buddhismus pronikl do Koreje v roce 372 z Číny. Nejprve do Kogurja a Päkče, kde byl přijat již ve 4. století a později (na počátku 6. století) ho akceptoval i královský rod v Sille. Učení, kladoucí důraz na reinkarnaci a znovuzrození vycházející z karmy, pomohlo ve společnostech, typických přísnou sociální rozvrstveností a dominantním postavením aristokracie, „upevnit duchovní jednotu národa“.⁵⁹ V okamžiku, kdy se všechna tři království vnitřně stabilizovala, zahájila intenzivní boje o moc, které místo společného postupu vůči Číně ve jménu „korejského národa“, probíhaly ve znamení boje o přežití. Ani jeden ze soupeřů přitom neváhal při prosazování svých cílů využít zahraniční intervence.⁶⁰ Nejsevernější stát Kogurjo byl díky své rozloze a militantní struktuře na území poloostrova zpočátku dominantní silou (4.-5. století), soupeřící zejména s královstvím Päkče. V průběhu 6. století ovšem získávala na převaze Silla, která svoji relativní izolaci využila k vybudování stabilního systému správy a organizace. Pro pochopení korejských státoporných tradic je důležité vnímat Sillu jako samostatně – a ve vztahu k dalším dvěma královstvím odlišně – se formující útvar. Kombinací starších kmenových institucí a pouze v menším rozsahu čínských vzorů vytvořila Silla prototyp prvního „nezávislého“ státu na Korejském poloostrově.⁶¹ Skutečnost, že Silla nakonec ostatní dvě království porazila a celý poloostrov (v roce 668) ovládla, její význam v tomto smyslu ještě posiluje – nejvíce „korejský“ stát ze tří království nakonec poloostrov sjednotil. V současné Korejské republice navíc dávné teritorium Sily posiluje její historický odkaz. Všichni prezidenti nebo vojenští diktátoři, kteří vládli Korejské republice mezi lety 1961-1996, pocházeli z provincie Severní Kjongsang, kde se kdysi nacházelo území Sily a její hlavní město Kumsong (dnešní Kjongdžu).⁶²

Unifikační proces probíhal za průběžného formování aliancí mezi Kogurjem a Sillou proti Päkče, nebo Sillou a čínskou dynastií Tchang proti Kogurju. Jednotlivá království si trvale nárokovala nadvládu nad celým poloostrovem, a stejně tak čínský stát v žádném okamžiku neváhal využít možnosti dobýt „zpět“ území jižního Mandžuska ovládané Kogurjem. Jakkoliv byla Silla tím

58 Podrobněji analyzováno ve 4. kapitole.

59 Vedle toho částečné přejímání konfuciánského učení (zejména v Kogurju) systematizovalo státní správu a byrokratickou strukturu. Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 23, 33

60 Vzhledem ke svému – na legendách založenému – původu sahajícímu do království Pujo (mocenský útvar v severním Mandžusku, později absorbovaný Kogurjem), případně do Starého Čosonu, vznášelo každé ze tří království dynastický nárok na nadvládu nad celým poloostrovem a jižním Mandžuskem. Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 13

61 Ve smyslu profilování korejské identity. Navíc v 5. a 6. století Čína nebyla sjednocená, a tak i buddhismus do Sily přišel prostřednictvím jižních dynastií (oproti královstvím Päkče a Kogurjo, která převzala buddhismus ze severní Číny), což zvýraznilo její odlišnost.

62 Cumings, B. (1997), cit. d., s. 30

státem, který postupně získal mocenskou převahu nad teritoriem, bylo vítězství spojeno s rozsáhlou vojenskou intervencí čínské dynastie Tchang.⁶³ Zatímco Silla hodlala pouze využít čínské pomoci, sledovala čínská invaze zájmy čínského císaře – totiž ovládnutí celého poloostrova. Poté, co v roce 668 n. l. Kogurjo padlo, trvalo téměř 10 let intenzivních bojů, než Silla čínské jednotky vytlačila.

Vláda „korejského“ subjektu, tedy státního celku, který se konstituoval na základě vlastního vývoje bez prvotního pocitu „méněcennosti“ vůči Číně⁶⁴ má pro korejské dějiny „nesmírný historický význam“. Království Silla vytvořilo prostředí, „kde mohl proces utváření korejského národa probíhat svobodně a nezávisle.“⁶⁵ Cenou byla ztráta severních oblastí (tedy jižního Mandžuska). Přestože se na nějaký čas v severní části bývalého Kogurja konstituoval stát Parhä, zanikl později pod tlakem kočovných kmenů (10. století), a ukončil tak nadvládu korejských států v jižním Mandžusku. Silla neovládala celý poloostrov (téměř třetina zůstávala střídavě mimo její správu) a mocenské sjednocení území (nemluvě o kulturním, případně „národním“) bylo po 700 letech rozdělení a sporů velmi složité; přesto šlo o první sjednocení území Korejského poloostrova pod jedním státním útvarem.

2.2.2. Sjednocená Silla

Období vlády Sjednocené Sily (668-918) provázela z počátku restrukturalizace a centralizace původní sillské administrativy (související s absorpcí elit z Päkče a Kogurja), později započal proces přejímání prvků státní správy z tchangské Číny. Pronikání konfuciánského učení vedlo k postupnému tlaku na buddhismus (Silla byla hlavním buddhistickým královstvím v dějinách Korejské poloostrova, jehož prostřednictvím buddhistické učení proniklo i na Japonské ostrovy) a k vnitřnímu pnutí v rámci mocenských struktur Sily spojenému například se snahou prosadit výběr úředníků pomocí otevřených zkoušek, namísto tradičního nepotismu. Relativně brzy se projevila skutečnost, že Silla sama neměla dostatečné vojenské, ekonomické a ani morální kapacity na dlouhodobé upevnění nadvlády nad celým poloostrovem. Proto zhruba kolem roku 900 n. l. dochází k rozpadu státu následované obdobím Pozdních Tří království.⁶⁶ Vedle Sily a Pozdního Päkče se etabloval i stát Korjo, převážně na území dřívějšího Kogurja (ovšem bez území jižního Mandžuska), na jehož moc a tradice svým názvem odkazoval. Právě Korjo si nakonec vynutilo mocenský převrat, podmanilo si Sillu a Pozdní Päkče, a stalo se druhým státním celkem ovládajícím z větší části Korejský poloostrov. Bylo to také Korjo, které dalo Koreji její zahraniční

63 Čína navíc i v průběhu desetiletí před sjednocením vojensky vyčerpávala Kogurjo neustálými střety, a tím poskytla ostatním dvěma královstvím prostor k akumulaci sil. „In the end, Koguryo was defeated by the Chinese Empire, not by its southern brothers.“ Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 25

64 Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 19

65 Toto sjednocení má pro korejské dějiny „nesmírný historický význam“. Království Silla vytvořilo prostředí, „kde mohl proces utváření korejského národa probíhat svobodně a nezávisle.“ Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 37

66 Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 51

2.3. Stát Korjo a vláda dynastie Čoson (918 - 1911)

Korjo získalo kontrolu nad poloostrovem v roce 918 a od 10. století zůstával Korejský poloostrov až do japonské anexe v roce 1911 jednotným státním celkem, jehož hranice se měnily pouze v omezeném rozsahu (a po 15. stoletím již vůbec). Hlavním městem byl určen Käsong (leží severně od Soulu, nad 38. rovnoběžkou), a těžiště státu se tak přesunulo ze severní (území dřívějšího Kogurja) do centrální části poloostrova.

2.3.1. Konsolidace „tradičního teritoria“

Korjo zavedlo mechanismus rotace vedoucích úředníků mezi regiony (úředník nikdy nesměl sloužit v regionu domácím), který, spolu se silnou armádou, zajišťoval stabilitu státu. Vliv Číny (vládnoucí dynastie Sung) byl v kultuře a státní správě Korja dominantní (docházelo k prolínání buddhismu a konfucianismu) a hlavní nebezpečí pro existenci státu přicházelo ze severu z Mandžuska, z nově vznikající říše Ťin (nejprve pod nadvládou kmene Kitanů a později kmene Džurdženů). Přestože Korjo „obdivovalo rozvinutou civilizaci Číny dynastie Sung“⁶⁸, odmítlo se zapojit do bojů mezi ní a Džurdženy. Dynastie Sung nakonec tlaku podlehla a říše Ťin (stát Džurdženů) se etablovala jako rozhodující prvek v regionu. H. J. Morgenthau uvádí, že stupeň zapojení do mezinárodní politiky je dynamickým faktorem, závislým na formulaci preferencí v rámci domácího politického boje.⁶⁹ Mocenské elity Korja se musely s ohledem na severní hrozbu rozhodnout, zda stát bude postupovat *dominantně*, nebo *submisivně*. Vyvolání konfliktu s říší Ťin (ke kterému by nevyhnutelně došlo při vojenské spolupráci s čínskou dynastií Sung) by v případě – reálně hrozící – prohry vedlo ke ztrátě suverenity. Korjo si nemohlo dovolit být „slabý vyzyvatel“ (*weak challenger*)⁷⁰ a v praxi demonstrovalo rezignaci na cíle zakladatele Korja krále Tchädžoa: opětovné dobytí dávných severních území státu Kogurjo (potažmo Starého Čosonu) v Mandžusku.

Reakce Korja odrážela oslabování vlastní armády a interní spory mezi králem a aristokracií. Znesvářené frakce si uvědomovaly, že pasivní politika umožní „odvrátit vpád vojsk dynastie Ťin do Korja“.⁷¹ Neustávající interní spory o moc navíc postupně vedly k sociálním nepokojům a nástupu vojenské diktatury koncem 12. století.

Vnitřní nestabilita Korja byla příhodná pro zahraniční invazi, ale ani sebelépe konsolidovaný stát by nemohl odolat náporu, který přišel ze strany Mongolské říše na počátku 13. století. Mongolové

67 Korejsky se ovšem Korea nazývá Han-guk (korejská abeceda: 한국, klasické čínské znaky: 韓國), tedy země národa Hanů.

68 Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 63

69 Morgenthau, H. J. (1993), cit. d., s. 30

70 Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 44

71 Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 63

ovládli říši Ťin, podmanili si čínskou dynastii Sung a souběžně zahájili tlak na Korjo.⁷² Vládnoucí dvůr Korja se uchýlil na ostrov Kanghaiwado v ústí řeky Han⁷³ a po třicet let udržoval jistou formu odporu vůči mongolské invazi (zahájené roku 1231 Ogodej Chanem).⁷⁴ Mongolská vojska pronikala na celé území poloostrova a opakovaně plenila města a zemědělské oblasti. Nakonec královský dvůr Korja svrhl vojenskou diktaturu (1254) a přistoupil na dohodu, která postavila Korjo do pozice podřízeného partnera („mladšího bratra“) mongolského impéria.⁷⁵

Mongolové v Číně založili dynastii Jüan (1271), která převzala část kultury a správních metod dynastie Sung. Jejich stát tak již nebyl svazkem kočovných nomádů, ale spíše hierarchicky dle čínského modelu vystavěnou říší. Neúspěchy v japonské kampani (poslední invaze měla proběhnout v roce 1293, po smrti chána Kublaje z ní sešlo)⁷⁶ měly pro korejské království Korjo jeden zásadní dopad, totiž postupný ústup mongolských vojenských jednotek. Korejský poloostrov se místo odrazového můstku pro správu japonské kolonie stal v rámci Mongolské říše periferní oblastí.

Během období mongolské nadvlády docházelo k nucenému přejímání mongolských zvyků (v kultuře, odívání atp.),⁷⁷ ústícímu v další štěpení vládnoucích elit, tentokrát na pro- a protimongolské frakce. Po opětovném nástupu „chanské“ dynastie na čínský trůn (Ming) v roce 1368 (a tedy po svržení mongolské nadvlády) vyvstaly mezi Korjem a čínským státem územní spory,⁷⁸ které promongolské elity (včetně krále) na dvoře Korja hodlaly řešit vojensky. Generál pověřený vedením armády, I Song-gje, sám promingský, v roce 1392 namísto plánované vojenské konfrontace s Čínou svrhl vlastního krále, vojenským převratem ustavil novou dynastii na korejském trůně (dynastii I) a přijal pro stát nové jméno – Čoson.

Odkaz na nejstarší korejské království (Starý Čoson) souvisel s intenzívním vnímáním a studováním vlastní korejské identity a historie⁷⁹ během mongolské nadvlády a demonstroval „historičnost“ nové dynastie, tedy kontinuitu. Nástupem generála I Song-gje na trůn zanikl stát Korjo a království Čoson existovalo na Korejském poloostrově dlouhých 500 let až do roku 1911,

72 V období 1231–1258 vpadli Mongolové do Korja celkem šestkrát. Janoš, J. (2007), cit. d., s. 81

73 Řeka protéká Soulem a ústí do moře na západním pobřeží Korejského poloostrova. Umožňuje přístup do hlavního města po řece.

74 Vládnoucí dvůr využil slabosti Mongolů – „jejich strachu z moře“. Zásobování probíhalo námořními cestami, a proto bylo možné přežívat na opevněném ostrově tři desetiletí. Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 73

75 Jakkoliv toto postavení bylo lepší než postavení mnohých jiných států, byl Korejský poloostrov pod faktickou nadvládou Mongolů, což se projevovalo např. během invazí do Japonska v letech 1274 a 1281, na kterých se armáda Korja podílela jak materiálně, tak personálně (zejména při námořní logistice). V druhé invazní vlně se plavilo 4400 lodí, jejichž stavbu zajišťovali korejští řemeslníci. Janoš, J. (2007), cit. d., s. 82-3

76 Janoš, J. (2007), cit. d., s. 81

77 Podpořené provázáním korejského a mongolského vládnoucího rodu pomocí sňatkové politiky a výchovu konformních „pro-mongolských“ následníků trůnu Korja v Pekingu (sídlo mongolské dynastie Jüan).

78 Mongolská vojska obsadila severovýchodní část poloostrova, kterou Korjo vojensky dobylo zpět až v roce 1356. Dynastie Ming vznesla na toto území, které již bylo ze strany Korja vnímáno jako „tradiční“, nárok, což vyvolalo vojenskou reakci Korja.

79 Zejména dvě čínsky psané kroniky: *Dějiny Tří království* z roku 1145 a *Odkazy Tří království* z roku 1285. Janoš, J. (2007), cit. d., s. 25

do konečného pohlčení Koreje vznikající japonskou koloniální říší.⁸⁰

2.3.2. Význam dynastie Čoson (1392 - 1910)

Mezi prvními zmínkami o Starém Čosonu a ustavením království Čoson uplynula téměř dvě tisíciletí. Za tu dobu získal korejský stát vnější podobu, vybudoval vnitřní strukturu, a navíc dokázal svoji relativní suverenitu ubránit. Základy dlouhotrvající vlády dynastie Čoson byly položeny v prvních desetiletích osvícenými vládci (15. století je považováno za období vrcholného rozkvětu korejského předmoderního státu), mezi které patřil zejména král Sedžong. Jeho zásluhou byla sestavena korejská fonetická abeceda nazývaná *hangul* (1446), díky níž byla odstraněna potřeba využívat při psaní čínské znaky, pro sémantickou strukturu korejštiny nevhodné. Sedžong dále upevnil teritorium státu na severu mezi řekami Tumangang a Ja-lu; jím vytyčená linie dnes tvoří severní hranici KLRD.⁸¹ Státní identita Čosonu existovala ve vazbě na Čínu, nicméně to nic neměnilo na pevně zakotveném historickém nároku vládnoucí dynastie na území Korejského poloostrova. Zajímavým prvkem je vztah k dvěma velkým asijským učením – buddhismu a konfucianismu (neokonfucianismu): buddhismus byl využit pro centralizaci státu v období Tří království jako prvek importovaný z Číny, avšak aplikovaný na korejské prostředí. V Korju docházelo k míšení konfuciánského a buddhistického učení, s tím že buddhismus si zachovával pevné postavení. Nástup dynastie I v roce 1392 však povýšil neokonfucianismu do role oficiální ideologie (jíž zůstal v podstatě až do konce monarchie) a vliv buddhismu byl silně potlačen. Neokonfucianismus zajistil přijetí nové korejské elity dynastií Ming, a buddhistické kláštery navíc disponovaly nezanedbatelným majetkem, který propadl státu. To, co se z dnešního pohledu považuje za korejskou „tradici“ či „kulturu“ (architektura, umění, rodinné vazby), je výsledkem staleté dominance neokonfucianismu.⁸²

Království Čoson mezi 16. a 18. stoletím procházelo obdobím určité ideologické strnulosti. Lpění na konfuciánských tradicích pokračovalo i po pádu dynastie Ming (1644) v opozici vůči v Číně vládnoucí mandžuské dynastii Čching (která byla korejskými elitami považována za barbarskou) a měla za důsledek stále větší uzavírání poloostrova navenek. Západní technologie, které prostřednictvím kolonizátorů pronikaly do Číny, byly sice v Koreji známy, ale až na výjimky záměrně odmítány.⁸³ Ačkoliv realisté v 17. století (tzv. „hnutí za praktické vědy“, *sirhak*) na čosonském dvoře volali po zahájení reform a dohnání technologického náskoku, zůstávaly jejich

80 Odkazem na dávné království Starý Čoson měla být naznačena kontinuita korejských tradic. Jako hlavní město bylo zvolen Hanjang (dnešní Soul), který se tím stal ekonomickým, politickým a kulturním centrem korejského poloostrova. Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 80

81 Šlo zároveň o faktické rozšíření korejského území, neboť území okolo obou řek ovládaly po stažení Mongolů rozličné mandžuské kmeny. Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 93

82 Cumings, B (1997), cit. d., s. 48

83 Výjimky se týkaly zejména prostředků ke zvyšování zemědělské produkce a zavádění nových plodin.

snahy díky „intelektuální rigiditě neokonfuciánské ortodoxie“ bez větší odezvy.⁸⁴ Korea tak zůstala ve své důsledné implementaci neokonfuciánských tradic „čínštější“ než Čína.⁸⁵ Paradoxně byl původně neokonfucianismus prvními čosonskými vládci přijat pro překonání zaostalosti země vůči Číně. Pozdější odmítání jakýkoliv reforem ovšem vedlo k zakonzervování struktur, a nakonec vyústilo v přímý opak původního záměru.

Teprve až vymanění se z čínské hegemonie v 19. století vyvolalo potřebu hledat pro stát novou identitu. Prvním důsledkem bylo založení „korejského císařství“ (Tahan čeguk, doslova „císařství velkých Hanů“) v roce 1897, tedy revoluční změna postavení korejského krále ve smyslu jeho povýšení na úroveň čínské císaře. Druhým důsledkem, pod vlivem japonského imperialismu, potom bylo formování moderního národa. Nacionalismus se etabloval do role národní ideologie a po druhé světové válce urychlil dělení země, legitimoval každý z režimů a zároveň inicioval intenzivní dotváření originální korejské historie na základě interpretace archeologických a literárních památek.

Korejská historiografie druhé poloviny 20. století, která měla za cíl posilování národního podvědomí a národní hrdosti, často čerpala právě z dokumentů vytvořených během dynastie Korjo a počátku dynastie Čoson.⁸⁶ Přestože v češtině slovo Korea a Čoson žádný vztah nemá, je Čoson obsažen v názvu KLRD (v korejštině): Čoson mindžudžuwi inmin kongwagugk (Korejská lidově demokratická republika = Lidově demokratická republika Čoson).⁸⁷ Korejská republika naopak ve svém názvu odkazuje přímo k národu Hanů (Korejci): Tahan minguk. KLRD tak zdůrazňuje svoji historickou kontinuitu, zatímco Korejská republika princip reprezentace korejského národa.

Zformování tradičního korejského teritoria trvalo – přes existenci geograficky vymezené hranice Korejského poloostrova – více než tisíc let. Sjednocený stát se na poloostrově etabloval koncem 9. století, nicméně až na sklonku existence státu Korjo (14. století) došlo k opuštění snahy o získání severních území (jižní Mandžusko). Centralizace státní správy probíhala zpočátku za ideologické podpory buddhismu, později neokonfucianismu (v druhém případě pod dominantním čínským vlivem). V reakci na mongolskou invazi (13. století) bylo zahájeno zkoumání korejské historie, které umožnilo definovat vlastní, od Číny odvozenou, státní identitu. Kontrast mezi tímto zdánlivě autonomním „korejským“ vývojem (soupeření „korejských“ států o moc nad poloostrovem, případně upevňování teritoria konsolidovaného „korejského“ státu) se projeví v následující kapitole,

84 Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 126

85 „V 18. a 19. století se dokonce někteří lidé snažili mluvit o Koreji jako o 'malé Číně', 'malé Říši středu'.“ Janoš, J. (2007). cit. d., s. 12-3 Tradicionalismus byl v prostředí vládnoucích elit dobrovolný a vedl k udržování stávajícího stavu téměř ve všech společenských oblastech (přes určitý rozvoj zemědělství a obchodu) díky chybějícímu „duchu pokroku“: „As the nation's leadership remained willing prisoners of Chinese ideological dogma, the Chosun society suffered most from the lack of progressive spirit.“ Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 102

86 Pai, H. I. (2000), cit. d., Kapitola 4 (*Korean State-Formation Theories: A Critical Review*)

87 Janoš, J. (2007), cit. d., s. 26

která popisuje geopolitické proměny v postavení Korejského poloostrova, a posouvá tak Koreu stále více do role pasivní oběti mocenské politiky.

3. Geopolitika Korejského poloostrova

Třetí kapitola demonstruje změny v relativním postavení Koreje v období mezi 13. stoletím a korejskou válkou v letech 1950-1953. Jednotlivé korejské státy byly vždy součástí regionálních mocenských vztahů, nicméně teprve rozvoj technologií v námořní dopravě a nástup střelných zbraní dodal mocenskému soupeření na dynamice. Souběžně došlo k re-definici významu korejského teritoria, neboť poloostrov ztratil svoji izolovanou pozici, a jak Japonské moře (v korejštině nazývané Východní moře) na východě, tak Žluté moře (v korejštině Západní moře) na západě se staly otevřenými branami, kterými do Koreje začaly pronikat cizí vlivy.

3.1. Mění se dimenze geopolitiky

3.1.1. Rozšiřování regionu

Po pomnutí mongolské hrozby nový stát Čoson obnovil svoji vazbu na Čínu.⁸⁸ Uvolněním zahraniční politiky získal možnost zaměřit pozornost na vnitřní konsolidaci, která byla po mongolské okupaci a častých nájezdech japonských pirátů nezbytná. Japonsko samotné procházelo obdobím nazvaným „Doba válčících provincií“⁸⁹, a pro království Čoson tak představovaly největší hrozbu kmeny Džurdženů na severních hranicích, které se však pomocí vojenských výprav dařilo neutralizovat.⁹⁰ Korea i Japonsko v 15. a částečně i 16. století setrvaly v podřízeném postavení vůči čínské dynastii Ming, projevující se jednak titulárním postavením králů (podřízených čínskému císaři) a také pravidelnou výměnou delegací (spojenou s obchodem).

Krátce potom, co v roce 1590 japonský regent Hidejoši Tojotomi silou sjednotil Japonské ostrovy, zrušil jejich vazalský vztah k Číně. Korejskému poselstvu v Japonsku vzkázal, „že jeho armáda projde v nejbližší době přes Korejský poloostrov a po dobytí Pekingu svrhne dynastii Ming a nastolí japonského císaře.“⁹¹ Mladý japonský stát čelil v té době dvěma problémům. Jednak bylo nutné upevnit centrální vládu a podrobit si stále rebelující regionální vladaře a dále bylo nutné pro císařství zajistit dostatečné surovinové zdroje. Řešením byla expanze na pevninu. I když bylo primární záměrem podrobení a pokoření Číny, je pravděpodobné, že expedice o síle 250 000 mužů, která se roku 1592 vylodila u přístavu Pusan v jihovýchodní části Korejského poloostrova a zahájila tzv. „imdžinskou válku“ (rok 1592 byl v korejštině dle čínského cyklického kalendáře rokem *imdžin*), měla za cíl zejména ovládnout Koreu.⁹² Zahraniční politika dynastie Čoson byla

88 Jednak pro nesporné výhody z toho plynoucí (přijímání darů od vyspělé čínské kultury), ale také v návaznosti na konfuciánskou hierarchickou tradici – Čína stála vůči Koreji v paternalistické pozici, a bylo proto nutné ji respektovat. Cumings, B. (1997), s. 54-5

89 (1467 – 1573) Janoš, J. (2007), cit. d., s. 86

90 Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 69

91 O těchto plánech informoval Hidejoši roku 1591 také portugalského místodržícího v provincii Goa v Indii. Janoš, J. (2007). cit. d., s. 87

92 Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 69-73

jednostranně zaměřená na Čínu a japonský národ byl považován za podřadný, za národ „trpaslíků“, od kterých nehrozilo žádné nebezpečí.^{93 94}

Japonská armáda sice dokázala celý poloostrov pomocí střelných zbraní dobýt (čínské jednotky se do boje zapojily až později a v malém množství), nedokázala však vítězství udržet. Korejské námořnictvo pod vedením admirála I Sun-sina využívalo obrněných lodí *kobukson* (želví lodě)⁹⁵, s jejichž pomocí blokovalo japonskou flotilu, a tím i celé zásobování. Japonská armáda tak operovala na území poloostrova proti sílící domobraně a bez jakéhokoliv spojení s Japonskými ostrovy. Izolace expediční armády, námořní převaha admirála I Sun-sina a vojenská intervence dynastie Ming⁹⁶ nakonec vynutily stáhnutí japonských vojsk v roce 1598 (usnadněné i smrtí regenta Hideošiho v témže roce).⁹⁷ Japonsko však od té doby zůstávalo v povědomí obyvatel Korejského poloostrova zapsáno jako destruktivní činitel, srovnatelný s mongolskými nájezdy.

3.1.2. Okno na Západ

Království Čoson se na základě zkušeností s invazí začalo stále více uzavírat a izolovat. Po nástupu mandžuské dynastie Čching na čínský trůn byly navíc korejské elity utvrzeny ve své roli strážců vysoké čínské kultury před barbarskými národy. Zatímco staleté spory s Čínou a Japonskem probíhaly v regionálním kontextu a „známém světě“, byl přechod korejské společnosti z agrárního stadia do moderní společnosti skokem do neznáma, který zásadně rozvrátil tradiční pohled na identitu státu a národa. V polovině 19. století dorazily do uzavřeného království zprávy o tzv. opiových válkách v Číně,⁹⁸ které spolu s kontroverzí vyvolanou šířícím se křesťanstvím (zejména akcentem na rovnost v hierarchické konfuciánské společnosti) zapříčinily rostoucí animozitu královského dvora vůči Západu a křesťanství (v korejštině se nazývá *So-Hak*, „západní učení“).⁹⁹ Opatření namířená proti konvertitům a misionářům vyústila v jejich pronásledování, na které zareagovala Francie opakovaným vysláním válečných lodí¹⁰⁰, a nakonec se v roce 1866 několik

93 Válka byla nazývána „trpasličí válka v imžinském roce“. Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 72, 87

94 Tento dojem ještě umocnily aktivity rodu Só vládnoucím na Cušimských ostrovech. Jejich blízkost ke Korejskému poloostrovu rod Só inspirovala k navázání úzkých obchodních vazeb s královstvím Čoson. Začal proto posílat z „vlastní vůle tributární poselstva s 'dary' od japonského krále korejskému králi.“ Tato poselstva byla na čosonském dvoře vřele přijímána, neboť korejští králové je považovali za uznání své nadřazenosti vůči Japonsku (v analogii vztahu Čoson – dynastie Ming). Na oplátku tedy posílali štědré dary, z čehož profitoval rod Só. Janoš, J. (2007). cit. d., s. 85

95 Lodě byly „kryté železnými pláty, a tudíž jimi nepronikly nepřátelské šípy ani granáty. Množství hrotů želvích lodí zabraňovalo nepříteli ve vylodění.“ Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 108

96 Cílem Číny bylo začlenit Japonsko do svého hierarchického systému, tedy udělat z Hidejošiho „vazalského“ krále Japonska (výměnou za privilegované styky s císařským dvorem v Pekingu). Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 111

97 Postava regenta Hideošiho je neurgický bod (jeden z mnoha) korejsko-japonských vztahů, neboť v japonské historii hraje státotvornou roli, zatímco v korejské roli tyрана a ničitele země.

98 V letech 1840–42.

99 Křesťanství ovšem bylo v Koreji známé již v 17. století, kdy se s ním seznámila poselstva k čínskému dvoru. Stejně tak již v 17. stoletím pronikaly do Čosonu první západní spisy týkající se například vojenství, astronomie nebo matematiky. Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 127-8

100 Anglické obchodní lodě se u poloostrova objevovaly od roku 1832, první francouzské válečné lodě v provincii Čchungčchong (jižně od Soulu) přistály v roce 1846 a v roce 1854 došlo k drobným potyčkám mezi Korejci a proplouvajícími ruskými plavidly v provincii Hamgjong (severovýchod poloostrova). Eckert, C. J. (2009), cit. d., s.

stovek vojáků francouzského expedičního sboru vylodilo v ústí řeky Han. Vládnoucí regent Tāwongun¹⁰¹ francouzské požadavky (navázání diplomatických vztahů, ochranu křesťanských misionářů) odmítl a dokázal zmobilizovat a sjednotit veřejnost na obranu proti vetřelcům. Souběžně se udál incident v Pchjongjangu (taktéž v roce 1866), při kterém shořela – spolu s posádkou – americká (ozbrojená) obchodní loď *General Sherman*.¹⁰² Americká reakce v roce 1871 spočívala ve vyslání pěti válečných lodí, které Tāwongun opět dokázal odrazit.

První střety se západními mocnostmi měly pro Koreu dalekosáhlé důsledky. Prudká a odmítavá reakce korejského dvora ukazovala na neznalost a nepochopení globální politiky a soudobých diplomatických praktik (navázání diplomatické mise bylo předpokladem pro začlenění země do systému, ovšem v podřízené pozici vůči západním mocnostem).¹⁰³ Vyhnání expedičních jednotek vedlo k ještě intenzivnější izolaci státu, k pronásledování křesťanů a obecně všeho „západního“ a zároveň k iluzi, že je možné se odříznout od světové politiky, případně evropským mocnostem vzdorovat.¹⁰⁴ Zahraniční politika Tāwonguna byla prostá: „Žádné smlouvy, žádný obchod, žádní misionáři, žádný Západ a žádné Japonsko.“¹⁰⁵ Francouzské i americké jednotky chtěly získat ústupky demonstrací své technologické převahy, ovšem bez znalosti tradice korejské státnosti, která byla vystavěna právě na pocitu vytrvalého vzdoru. Přežití národa bylo v celé historii závislé na schopnosti a vůli bojovat (ať již proti severním kmenům, Číně, Mongolům nebo Japonsku). Regent Tāwongun pracoval cíleně na posílení korejské národní hrdosti (např. obnova historického paláce Kjongbokkung v Soulu, zničeného během japonské invaze) a neváhal ji využít v boji proti cizincům.¹⁰⁶ Tato „národní hrdost“ existovala stále v kontextu neokonfucianismu, akcentovala tedy tradiční kulturní převahu Korejců nad západními „barbary“, ovlivnila však i rozvoj hnutí *tonghak* („východní učení“).¹⁰⁷

143-44

101 Vládl mezi lety 1864–73 v zastoupení krále Kodžonga (1864-1907) a je spojován s izolacionismem konce 19. století.

102 O Americe neměl v té době na korejském dvoře nikdo v podstatě žádné znalosti. Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 122

103 H. J. Morgenthau píše, že diplomacie je přirozený projev zahraniční politiky, který se nám nemusí morálně líbit, ale který je součástí mocenského boje států (protože alternativou by byla pouze válka). Morgenthau, H. J. (1993), cit. d., s. 373

104 Tato iluze ovšem byla založena na historických zkušenostech korejských států. Celá epizoda měla nicméně pro francouzskou zahraniční politiku marginální význam a byla řízena přímo francouzským ministrem pro Čínu. V Evropě v té době probíhal rozhodující zápas o německé sjednocení a francouzský císař Napoleon III. čelil problémům zcela jiného rázu. Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 121

105 Cumings, B. (1997), cit. d., s. 100

106 Během konfrontace s Francií a USA nechal Tāwongun po zemi rozmístit kamenné tabule posilující domácí jednotu tímto heslem: „Západní barbari napadli naši zemi. Kdybychom nebojovali, museli bychom jim ustoupit. Žádat politiku usmíření je zrada na národu.“ Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 145

107 Učení *tonghak* se etablovalo v roce 1860 a představovalo syntézu tří nejrozšířenějších korejských učení: buddhismu, konfucianismu, taoismu. *Tonghak* znamenal první vážný pokus vytvořit vlastní náboženskou a ideologickou nezávislost v korejské historii, a reflektoval tak ideologický i mocenský úpadek Číny. Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 127

3.1.3. Okno na východ

Jak iluzorní bylo „bezpečné“ postavení Koreje, ukázala první vážnější konfrontace s odhodlaným soupeřem. Japonsko, které v druhé polovině 19. století prošlo průmyslovou revolucí, zahájilo hospodářskou a vojenskou expanzi obsazením ostrova Formosa (dnešní Tchaj-wan, 1865), po němž následovala v roce 1875 vojenská mise ke Korejskému poloostrovu. Čosonský dvůr nedokázal japonským manévřům zabránit (v korejské námořní flotile se v té době nenacházela jediná parní loď) a plně se tak projevila neschopnost korejského státu nadále kontrolovat vlastní teritorium: zatímco Hidejošiho v 16. století významně oslabil námořní kampaň admirála I Sun-sina, technické zaostávání zbavilo korejské námořnictvo akceschopnosti. Japonsko svým nátlakem zatáhlo Koreu do regionální a postupně i světové diplomacie. Prvním produktem nové doby byla tzv. Kanghwaská smlouva z února 1876, jejímž prostřednictvím navázaly Japonsko a Korea diplomatické styky. Království Čoson se definovalo jako samostatný stát, formálně rušící staletí trvající vazbu zahraniční politiky na Čínu.¹⁰⁸ B. Cumings uvádí, že rok 1876 je možné vnímat jako počátek moderní Koreje, neboť Korea začala být poprvé v historii více formována z vnějšku než zevnitř.¹⁰⁹ V Číně vládoucí dynastie Čching se pokusila diplomatickou ofenzívu Japonska vyrovnat nebo alespoň otupit a nabádala korejský dvůr k uzavření obdobných smluv i s jinými mocnostmi. Království Čoson (v zahraničí známé jako „The Kingdom of Korea“) postupně navázalo diplomatické styky se Spojenými státy (1882), Velkou Británií (1882), Německem (1883), Ruskem (1885) a nakonec i s Francií (1887). Pouze Spojené státy však přiznaly Koreji plnou nezávislost na Číně (stejně jako Japonsko), ostatní mocnosti podřídily své konzuláty v Soulu správě z Pekingu nebo z Tokia. Korejská nezávislost (vnější suverenita, definována ve smlouvách s Japonskem a USA) byla pouze „papírovým“ pojmem a oproti dřívější relativně stabilní čínské přítomnosti započalo v 80. letech 19. století ostré soupeření mezi Čínou a Japonskem o nadvládu nad poloostrovem, a tedy i nadvládu v regionu.

V reakci na tyto změny vnějšího prostředí vzplanul na čosonském dvoře střet mezi zastánci neokonfuciánských tradic a reformisty inspirovanými japonskou modernizací. Čína i Japonsko hledaly záminku pro posílení svého vlivu na poloostrově, a vnitřní štěpení korejských mocenských elit jim proto přišlo vhod. V roce 1885 oba státy podepsaly v Tiencinu smlouvu, upravující jejich vztahy v korejských záležitostech, která *de facto* stavěla Koreu do role protektorátu. Čína zajišťovala svoji přítomnost vojensky, zatímco japonské aktivity se zejména soustředily na prosazování ekonomických zájmů a využívání surovinových zdrojů poloostrova.¹¹⁰

108 Což formálně rušilo staletí trvající vazbu korejské zahraniční politiky na Čínu. Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 146

109 „For the first time in its history, the country was shaped from without more strongly than from within.“ Cumings, B. (1997), cit. d., s. 86

110 Zhruba ve stejné době Velká Británie podnikala kroky k zastavení ruské expanze ve východní Asii, během nichž několikrát obsadila část korejského teritoria (ostrůvek Komundo u provincie Čolla). Rusko naopak vytlačovalo Čínu z Mandžuska a snažilo se zajistit si v regionu nemrznoucí přístav. Ostatní státy se soustředily zejména na zajištění

Od roku 1873, kdy odstoupil zastávce izolacionismu a „vítěz“ nad západními mocnostmi, regent Tawongun, uběhla pouze jedna dekáda. Změnila však postavení Koreje více, než celé 17. a 18. století: teritoriální kontrola se vládě v Soulu zcela vymkla z rukou a země se začala z velké části nuceně modernizovat.¹¹¹ V okamžiku, kdy se Japonsko cítilo dostatečně silné, přistoupilo k vojenské konfrontaci s Čínou. Jako záminka posloužilo povstání rolníků v jižní provincii Čolla v roce 1895.¹¹² Čosonský dvůr se s povstáním nedokázal vypořádat – ať již formou implementace některých požadavků, nebo vojensky – a požádal o čínskou vojenskou intervenci. Čína zareagovala pozitivně a na základě Tiencinské dohody uvědomila Japonsko, které nečekalo a na poloostrov vyslalo vlastní kontingent. Důsledkem incidentu byl první vojenský střet Japonska s Čínou po tři sta letech (od imdžinské války), končící vítězstvím moderní japonské armády (1895). Čína byla donucena přiznat Koreji poprvé úplnou nezávislost, a vzdát se tak svého vlivu na poloostrově.

Cílem japonského císařství nebyla korejská samostatnost, ale začlenění země do japonského imperiálního systému. Čínského velvyslance u korejského dvora proto nahradil japonský, který zahájil prosazování příslušných správních a hospodářských reforem. Ústup Číny vedl k prohloubení korejsko-ruských vazeb a vytvořil dočasně zdání, že Rusko může nahradit čínský faktor v přetlačování o Korejský poloostrov.¹¹³ Teprve až vítězství Japonců v rusko-japonské válce roku 1905 zajistilo konečnou dominanci japonského císařství v regionu.

Západní mocnosti krátce nato stáhly z Koreje své velvyslance, a stvrdily tím japonský vliv nad Koreou. K smluvnímu potvrzení anexe došlo 22. srpna 1910, čímž byla ukončena staletí trávající kontrola unifikovaného korejského státu nad Korejským poloostrovem.

3.2. Okupace a rozdělení poloostrova

První korejská zkušenost s moderním světem měla velký vliv na politický vývoj poloostrova po druhé světové válce. Moderní korejské národní povědomí se začalo utvářet v opozici k Japonsku, cizincům, ale i k Číně. Japonská okupace je pro chápání formování moderních korejské identity

ekonomických výhod plynoucích z počínající industrializace. USA získaly koncese na stavbu železnic a těžbu zlata, Rusko na těžbu, bankovníctví a vojenský výcvik, Velká Británie na bankovníctví a těžbu, Francie na stavbu železnic a Německo na těžbu. Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 181, 183

111 Nelze se příliš divit popularitě, jakou získaly myšlenky K. Marxe a B. Engelse v moderním korejském národním hnutí. Modernizaci Čosonu v 19. století šlo vnímat jako projev kapitalistického imperialismu: „Rychlým zdokonalováním všech výrobních nástrojů a nesmírně usnadněnou dopravou strhává buržoazie všechny národy, i nejbarbarštější, na dráhu civilizace. Levné ceny jejího zboží jsou těžké dělostřelectvo, jímž srovnává se země všechny čínské zdi, jímž donucuje ke kapitulaci nejzarytější nenávisť barbarům k cizincům. Nutí všechny národy, aby přijaly buržoazní způsob výroby, nechťejí-li zaniknout; nutí je, aby u sebe doma zaváděly takzvanou civilizaci, tj. aby se staly buržouy. Zkrátka, tvoří si svět podle svého obrazu.“ (*Manifest Komunistické strany*, 1848)

112 Ironií osud byla jedním z cílů povstání právě snaha o vytlačení cizího vlivu z Koreje (vůdci povstání byli stoupení učení *tonghak*).

113 Podle některých autorů (např. Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 183) dokonce existoval plán na rozdělení poloostrova podle 38. (případně 39.) rovnoběžky na japonskou a ruskou sféru vlivu. B. Cumings tuto domněnku vyvrací. Cumings, B. (1997), cit. d., s. 123

klíčová. Nejenže změnila do té doby relativně suverénní stát na administrativní jednotku a zásadně poznamenala korejsko-japonské vztahy; změnila také vnímání korejské teritoriality a historické geografie mezi pozdějšími korejskými vládnoucími elitami a vědci. Pro pochopení poválečného rozdělení poloostrova je nutné zmínit nejdůležitější dopady okupace na společenskou strukturu a korejskou identitu.

3.2.1. Okupace

Formálně byla japonská okupace stvrzena v srpnu 1910 a skončila až kapitulací japonského císařství v roce 1945. Japonsko okupaci navenek ospravedlňovalo – v duchu rétoriky evropských koloniálních mocností – nutností rozvoje zaostalého korejského národa. Koloniální správa zrušila svobodu tisku a politického sdružování, a proto se někteří účastníci boje za osvobození přesunuli mimo poloostrov (do USA, Šanghaje, ale i Japonska). Korejští nacionalisté se poprvé významně aktivizovali po vyhlášení čtrnácti bodů prezidenta Wilsona (8. ledna 1919), v nichž spatřovali potvrzení oprávněnosti svého nároku na národní nezávislost. Dne 1. března 1919 propuklo tzv. *Hnutí prvního března*, které provázelo vyhlášení Deklarace nezávislosti (tedy jednostranné vyhlášení nezávislosti na Japonsku) a rozsáhlé demonstrace na území celého poloostrova. Výběr data souvisel s úmrtím krále Kodžonga a jeho pohřbem plánovaným na 3. března 1919. Občejní Korejci, kteří o mezinárodní situaci nevěděli nic a ani nebyli zapojeni do nacionalistického hnutí, byli mobilizováni právě v souvislosti s přípravou na pohřeb a rostoucí vlnou anti-japonských nálad.¹¹⁴ Demonstrace japonskou správu zaskočily a odpověď přišla ve formě zatýkání, represí a ozbrojené konfrontace. Z dnešního hlediska je *Hnutí prvního března* vnímáno jako patriotické vzednutí celého národa, tedy jako projev povědomí mas o korejské národní identitě. Japonská vláda se rozhodla v reakci na dynamiku protestů přistoupit na reformy, které obnovily svobodu tisku a zakládání spolků. Rychle vznikající noviny, časopisy a množství občanských sdružení posilovaly ve 20. a 30. letech domácí nacionalismus. Jeho ideovou inspirací byly západní národní státy, ale paradoxně i Japonsko (jako příklad země, která vlastní mobilizací dokázala překonat nebezpečí kolonialismu). Umírnění korejští nacionalisté se orientovali na rozvoj vzdělanosti a kultury („kulturní nacionalisté“). Jiné skupiny vyvolaly diskusi o korejské ekonomické nezávislosti („Hnutí za korejskou produkci“).¹¹⁵ Propojení politické nezávislosti a ekonomické soběstačnosti navazovalo na tradici korejské autarkie za dynastie Čoson a zároveň reflektovalo vnímání kolonialismu jako konečného stadia kapitalismu.¹¹⁶ Struktura korejské společnosti – 80 % tvořili dělníci a rolníci¹¹⁷ – ovšem neumožňovala šíření vlasteneckých myšlenek mezi širší skupiny obyvatelstva, navíc pronikající marxisticko-leninská ideologie způsobila mezi exilovými i

114 Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 201

115 Obě citace Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 210

116 Korejské podniky nedokázaly ve výrobě spotřebního zboží účinně čelit japonské konkurenci.

117 Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 213

domácími nacionalisty ideové spory.¹¹⁸ Hnutí za korejskou produkci tak bylo kritizováno jako prvek, který podporuje vznik korejské kapitalistické třídy, jež se poté nevyhnutelně zapojí do světového imperialismu (jako se stalo v Japonsku).

Mezi lety 1935–1945 probíhala na okupovaném Korejském poloostrově skutečná průmyslová revoluce, spojená s válečnou produkcí. Stěhování lidí do měst za rychle se rozvíjejícím průmyslem změnilo sociální strukturu a vyvolalo rozsáhlou vnitřní migraci (na konci války bylo 20 % korejské populace buď v zahraničí,¹¹⁹ nebo v jiné než rodné provincii). Nárůst počtu dělníků mezi lety 1932 – 1943 činil 343 % (na 1,3 milionu) a v roce 1945 měla Korea po Japonsku nejrozvinutější infrastrukturu a obchodní vazby v celé východní Asii.¹²⁰ Na druhou stranu válečná mobilizace vyvolala poptávku po korejských byrokratech, schopných zaplnit uvolněná místa v koloniální administrativě. V posledních letech okupace se tak vytvořila vrstva Korejců, kteří byli zodpovědění za výkon restriktivních koloniálních opatření s přímým dopadem na „obyčejné“ Korejce (odvody na nucené práce do Japonska, výběr žen pro potřeby japonské armády¹²¹), a získali tak – po zhroucení Japonska – nálepku kolaborace. Navrátilci z Japonska a Mandžuska byli plni nenávisti k vlastním sousedům, kteří je na nucené práce poslali (odpovědným jedincem za mobilizaci ve vesnici byl často její tradiční stařešina).¹²² Dopady, které takové štěpení mělo v poválečném období na emoce a politickou mobilizaci, jsou zřejmé.

3.2.2. Vývoj po druhé světové válce

V srpnu 1945 obsadil SSSR severní část země, k linii 38. rovnoběžky, zatímco USA se vylodily v jižní části poloostrova.¹²³ Dne 6. září 1945, tři týdny po osvobození poloostrova, byla vyhlášena Korejská lidová republika, která však neměla žádnou oporu mezi vítěznými mocnostmi a jako taková dlouho nepřežila. Po porážce Japonska měla být sice Koreji přiznána nezávislost, ale z amerického pohledu bylo nutné ponechat území po určitou dobu (i několik desetiletí) pod správcovským mandátem čtyř velmocí (USA, SSSR, Čína a Velká Británie).¹²⁴ SSSR se od počátku stylizoval do role osvoboditele (Rudá armáda vstoupila na území Koreje pět dní před japonskou kapitulací), který prosadil na severu pozemkovou reformu (v prostředí agrárního jihu, po staletí pod nadvládou feudálních pozemkových vlastníků a posléze japonských kolonizátorů zcela klíčový

118 Industrializace země vytvořila nepočtenou skupinu korejských obchodníků, slovy B. Cumingse „zdání buržoazie“, která však pro radikální (z nichž většina byla levicových) vlastence představovala kapitalistickou třídu. Cumings, B. (1997), cit. d., s. 170

119 Tedy v Mandžusku či na Japonských ostrovech.

120 Cumings, B. (1997), cit. d., s. 167, 170, 175

121 Problém tzv. „comfort women“ je velmi citlivým bodem korejsko-japonských vztahů dodnes.

122 Cumings, B. (1997), cit. d., s. 179

123 V jižní části žily dvě třetiny obyvatelstva, byla zda koncentrována většina zemědělské produkce, stejně jako lehký průmysl. Hornatá severní část poloostrova sloužila díky nerostným zdrojům jako základna těžkého průmyslu.

124 Tento názor byl reflexí japonské konstrukce o „nezralosti“ korejského národa a obavy z hrozící „sociální revoluce“ požadované levicí. Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 242-3

požadavek) a zdánlivě předal správu severní části poloostrova Korejcům. Americká vojenská administrativa přistoupila k jednostranné podpoře hlavní pravicové politické strany jihu, Korejské demokratické strany, jejíž profil odpovídal americkým zájmům v regionu. Pronikání konzervativních politiků do všech oblastí státní správy (včetně soudnictví) bez ohledu na jejich problematiku – z hlediska kolaborace s Japonci – historii, vyvolávalo značný odpor jihokorejské veřejnosti, podporovaný kampaněmi v tisku.¹²⁵ Korejci tak získali dojem, že jejich země je více okupovaným územím než poražené Japonsko.¹²⁶ SSSR požadoval pro Koreu rychlou nezávislost – celý poloostrov vřel levicovým radikalismem, a bylo tedy realistické očekávat, že případné svobodné volby ve sjednocené Koreji zajistí nástup levice. Dne 16. prosince 1945 byla na konferenci v Moskvě vyjednána dohoda o společné správě poloostrova čtyřmi velmocemi (USA, SSSR, Velkou Británií a Čínou), plánované na dobu pěti let. V realitě poválečného světa se ale vliv rozdělil pouze mezi dva státy, USA a SSSR.

Svěřenecká správa byla zprvu odmítnuta napříč celou Koreou (Korejci se s odkazem na svoji dlouhou historii domnívali, že mají právo i schopnosti svoje záležitosti spravovat sami), následně však došlo k zneužití otázky ve vnitřním politickém boji. Pravicové a konzervativní síly jihu postavily USA do role zastánců nezávislosti, zatímco SSSR byl obviněn z prosazování svěřeneckého postavení Koreje (ve skutečnosti spíše obráceně), levice (zejména na jihu) naopak v SSSR spatřovala zastánce svobodného a od japonských kolaborantů očištěného společenského uspořádání. Vazbou na SSSR se však levice v jižní části poloostrova nechala vmanévrovat do pozice odpůrce okamžité nezávislosti a pouhého vykonavatele sovětské politiky. Konzervativní kruhy – s podporou americké vojenské správy – dokázaly této skutečnosti náležitě využít, a marginalizovat tak podíl levice na výkonu politické moci v jižní části poloostrova.

Pragmatická mocenská politika dvou čelních korejských politiků – Kim Il-songa na severu a I Sung-mana na jihu – podporovala rozdělení Koreje v tom smyslu, že oba neváhali za cenu udržení moci zcela přejmout ideologická schizmata dvou supervelmocí a na základě nich potlačit politickou opozici. Tlak na kompletní identifikaci s jednou z protichůdných ideologií bránil i jakýmkoliv váženě míněným pokusům o sjednocení. Paradoxně, neboť naprostá většina korejského obyvatelstva neměla o komunistickém a kapitalistickém systému žádnou zásadnější představu (v roce 1953 mělo 59,6 % populace základní vzdělání, kolem 12,4% vyšší střední vzdělání a pouhé 3,1% vzdělání vysokoškolské)¹²⁷, a požadovala zejména vznik nezávislého národního státu (zbaveného japonského dědictví). Využití radikálního nacionalismu, obvykle sloužícího ke

125 Většina z bývalých aristokratů byla považována za kolaboranty. Dále například naprostá většina policistů byla rekrutována z bývalé okupační policie. Cumings, B. (1997), cit. d., s. 153, 201

126 „In reality, Korea was far more America's conquered territory than Japan ever was.“ Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 231

127 Chung, S. Ch. (2006), Human Resource and Technology Development, In: Choi, K. & Chung, Ch.-S. *Economic Development and Economic Policy in Korea*, s. 184

sjednocení státu, v případě Koreje vedlo k rozdělení země, téměř 1300 let od unifikace pod královstvím Silla.

3.2.3. Korejská válka a její důsledky

Válka v letech 1950-1953, jeden z nejkrvavějších konfliktů v dějinách, nepřinesla žádnou změnu v teritoriálním uspořádání Koreje a vedla pouze k upevnění dvou odlišných politických systémů.¹²⁸ Zahájení války spadalo do kontextu mezinárodních vazeb, bylo však také vnitropolitickou záležitostí.¹²⁹ Žádný z obou korejských států se ostatně nikdy netajil nárokem na nadvládu nad celým poloostrovem a uznání či neuznání režimu ze strany OSN bylo v tomto směru nepodstatné.¹³⁰ KLDR zahájila vojenské operace 24. června a OSN – pod tlakem USA – vyzvala následující den ke kolektivní akci na obranu Korejské republiky.¹³¹ Mezinárodní organizace tak dodala konfliktu nádech společné akce demokratických států vůči komunismu, faktem ovšem zůstává, že většinu jednotek jihu tvořily korejské a americké oddíly. Invaze severokorejské armády byla zastavena na podzim roku 1950 u města Pusanu, následující protiofenzíva koaličních jednotek postoupila až k řece Ja-lu na severní hranici KLDR. Historická lekce ze dvou japonských invazí v 16. a 19. století ukázala, že Čína nepřipustí okupaci Koreje cizí mocností a je ochotna jít do konfliktu i za cenu vysokých ztrát. Proto zapojení Číny do korejské „občanské“ války nebylo ze současného pohledu příliš překvapivým krokem. Stabilizace fronty okolo 38. rovnoběžky po 10 měsících války (březen 1951) na politické geografii poloostrova změnila málo: nově ustavená demilitarizovaná zóna se od 38. rovnoběžky odchyluje pouze nepatrně. Vedení Korejské republiky chtělo i po stabilizaci fronty za každou cenu odstranit příčinu války (rozdělení) a tlačilo na pokračování bojů. USA a SSSR naopak vyjednávaly kompromis, který by situaci zakonzervoval. KLDR ani Korejská republika však neměly na jednání větší vliv a musely realitu rozdělení akceptovat.

I když se v průběhu dekad objevily pokusy o vyřešení konfliktu na Korejském poloostrově politickou cestou – např. Kim Il-songův návrh konfederace v roce 1959, tajná politická jednání o sjednocení v roce 1971 a naposled Nobelovou cenou oceněná „Sluneční politika“ Kim Tä-džunga zahájená v roce 1998 – zůstává poloostrov posledním ze tří hlavních teritorií rozdělených během studené války (Německo, Vietnam). Pozitivní příklad německého sjednocení je ve světle korejských

128 Kim Il-song využil jak příprav na válku, tak zejména poválečné hledání viny za katastrofu k čistkám a potlačení politických oponentů. Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 251-3

129 Bez nutného hledání odpovědi na otázku, který z režimů za válku může více. Slovy B. Cumingse občanské války „nezačínají“, ale „přicházejí“ („civil wars do not start: they come“). V podstatě celý rok před vypuknutím války docházelo na celé linii 38. rovnoběžky k ozbrojeným sporům iniciovaným z obou stran. Cumings, B. (1997), cit. d., s. 238, 246-9

130 Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 253

131 SSSR v té době jednání v Radě bezpečnosti blokoval (kvůli sporům ohledně čínského křesla v Radě). Výzbroj severokorejské armády pocházela z velké většiny ze SSSR a i ostatní komunistické státy KLDR v různém rozsahu podporovaly. Např. Československo hlasovalo v OSN proti ozbrojené akci na pomoc Korejské republice a vyslalo do KLDR vojenskou nemocnici (působila na poloostrově jak v průběhu války, tak po ní).

reálií neaplikovatelný. Ničivá civilní válka a výrazná nacionalistická orientace režimů, včetně opakovaných ozbrojených konfrontací, vytváří silnou polarizaci. V nedávné době navíc zvolení konzervativního prezidenta I Mjong-baka jihokorejským prezidentem (v roce 2008), a zejména jaderný test KLDK v roce 2009 přivedly vztahy obou států na bod mrazu. Brzké mírové sjednocení je tak nepravděpodobné.

Mezi 13. a 20. stoletím se značně proměnil geopolitický význam poloostrova. Království Čoson se po japonské invazi v 16. století uzavřelo a fungovalo – s výjimkou kontaktů s Čínou – v izolaci vůči okolnímu světu. Nové technologie, příchod evropských států do regionu a imperiální politika japonského císařství však vynutily otevření Čosonu vlivům modernizace. Následné rychlé zhroucení korejského státu zcela odsunulo do pozadí 1300 let dlouhou historii korejské státnosti a degradovalo oba státy do „funkce“ vztahů mocnějších sousedů.¹³²

132 Morgenthau, H. J. (1993), cit. d., s. 190

4. Teritorialita národního státu

Analýza vývoje korejské státnosti a proměňujícího se geopolitického postavení regionu představily dva úhly pohledu na historickou geografii Korejského poloostrova. Závěrečná kapitola si klade za cíl ukázat, nakolik se ve 20. století tyto dvě perspektivy ve vnímání korejské historie vyvíjely; relativizuje tak základní otázku práce, totiž nakolik Korea „fungovala pouze jako nárazníková oblast ve vztazích mocnějších sousedů a nakolik se jí skutečně dařilo aktivně svou pozici měnit a definovat.“

4.1. Formování moderního státu

Korejská republika a KLRD v roce 1953 neměly za sebou pouze destruktivní občanskou válku, ale také společnou historii kolonialismu. Oba státy proto investovaly značné úsilí do interpretace a tvorby korejské historie, která je měla vnitřně i navenek legitimizovat jako výsledek dlouhého kontinuálního vývoje korejské státnosti. Korejská historická geografie se musela vypořádat nejen s japonským vlivem (který zanechal zejména v historické pro-japonské interpretaci původu národa hluboké stopy),¹³³ ale také s čínským dědictvím (dynastie Čoson), a nakonec i s vlastním rozdělením poloostrova. Dlouhé období formování státních celků na geograficky ne zcela jasně vymezeném území¹³⁴ poskytlo každému z nepřátelených států prostor pro vlastní konstrukci historické geografie. Přepisování dějin a jejich rozdílná interpretace ale paradoxně objektivní princip kontinuity efektivně vymýtily; ostatně jako napsal G. Orwell, minulost nejenže byla změněna, „ona se mění průběžně“.¹³⁵

4.1.1. Počátek národního státu

Povstání *tonghak* koncem 19. století vyústilo v největší rolnickou vzpouru v dějinách Koreje, jejíž hlavní snahou bylo vymýcení cizích vlivů na Korejském poloostrově. Hnutí se sice formovalo na vlasteneckých principech, pod vedením konfuciánských učenců, nicméně hlavním motivem účasti obyčejných rolníků byly spíše neúspěšné sociální podmínky. K potlačení vzpoury se spojily korejské a japonské síly a v reakci na ni zahájil královský dvůr tzv. „reformy roku *kabo* (1894)“.¹³⁶ Důsledkem reform bylo zahájení transformace tradičních hierarchických struktur v modernější sociální uspořádání (zrušení otroctví a sociálních tříd obecně, reforma administrativy, soudnictví), ale také vytvoření vlastního korejského kalendáře (datace od založení mytického státu Čoson 2333

133 Japonci prováděli na poloostrově rozsáhlý výzkum, který měl okupaci historicky legitimovat. Doslova „each passing day without investigation and research became another day of loss for the empire.“ Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 37

134 Přesahujícím v dávné historii prostor Korejského poloostrova.

135 „The past not only had changed, but changes continuously.“ Orwell, G. (1983), *Nineteen eighty four*. Longman Group Limited, vydáno v Elsnerdruck GmbH, SRN, Berlin. ISBN 0-582-53658-8

136 Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 166

roku př. n. l.) a stanovení korejského Dne nezávislosti (6. 6.). Reformy *kabo* ztratily na významu s přesunem zahraniční orientace krále Kondžonga z Japonska na Rusko v roce 1897, nicméně představovaly první razantní zásah do stovky let existujících sociálních vazeb. Koncem 19. století přicházeli mezi intelektuální elity Korejci vzdělaní v moderních školách (misionářské školy na území poloostrova) nebo v zahraničí. Založili tzv. „Klub nezávislosti“ (první z korejských politických organizací) a požadovali po králi omezení cizích vlivů (což nebylo v jeho silách), ale také reformu vlády v západním stylu.¹³⁷ Konzervativní kruhy okolo krále Kodžonga přirozeně takové požadavky zablokovaly a v říjnu 1897 bylo vyhlášeno „korejské císařství“.¹³⁸

Počátky moderního korejského státu tak částečně ovlivnil západní liberalismus (zejména v diskusi o formě vlády), nicméně stát svoji identitu založil na tradičním chápání konfuciánské hierarchie a role císaře. Korejský nacionalismus se utvářel pod vnějším tlakem, a proto v opozici vůči všemu cizímu. Národních buditelé nacházeli dostatek historických zdrojů v existujících spisech státu Čoson, jež později doplnili o výsledky archeologických výzkumů zahájených japonskou okupační správou. Právě 35 let trvající okupace zásadně ovlivnila formování národní identity.

Japonská anexe poloostrova přišla v okamžiku, kdy již existoval vymezený japonský národ, a Korejci tak do tohoto národa nikdy nemohli zcela patřit. Japonská koloniální správa investovala značné úsilí do zkoumání korejské „rasy“, jehož smyslem bylo prokázat společný prapůvod Japonců, Korejců a Mandžůů. Zároveň šlo o snahu ukázat odvěkou korejskou tendenci vystupovat servilně ve vztahu k větším národům, případně dobrovolně vstupovat do podřízeného postavení (vůči čínským nebo mongolským dynastiím). Je zřejmé, že po osvobození se korejská historiografie v obou částech poloostrova snažila demonstrovat přesný opak.¹³⁹

4.1.2. Soupeření o legitimitu

Po korejské válce se oficiální ideologií jihu stal ještě silnější antikomunismus, stejně jako pro sever zůstal ztělesněním všeho zla americký a japonský imperialismus.¹⁴⁰ Korejská republika vnímala korejskou válku jako válku za svobodu, KLDK jako boj o nezávislost. Oba zneprátelené režimy se snažily legitimizovat svoji formu vlády a zajistit Koreji (ať již severní nebo jižní) maximální možnou nezávislost. Budování silné armády bylo a je jednou z hlavních státních priorit, neboť chrání před dalším pokusem o vojenské sjednocení poloostrova. Korejská republika se zapojila do mezinárodního ekonomického systému a dokázala se v průběhu několika desetiletí zařadit mezi

137 První moderní korejské noviny vyšly 7. dubna 1896. Tisk hrál významnou roli „v dosažení úrovně politického uvědomění korejského obyvatelstva ještě před japonskou anexí“, nicméně tato role byla potlačena zavedením cenzury v roce 1907. Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 169, 180

138 Což má, jak bylo již zmíněno, symbolický význam zejména v rovném postavení korejského císaře vůči císaři čínskému. Korea tak dala najevo svoji vlastní představu o nezávislosti.

139 Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 37

140 Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 273

nejbohatší státy světa.¹⁴¹ KLDR po rozpadu socialistického systému a ztrátě obchodních partnerů upadla do dlouhodobé hospodářské stagnace, která vedla v 90. letech k opakovaným hladomorům. Na druhou stranu vývojem jaderné a raketové technologie vytvořila KLDR silné garance proti možné invazi, a naplnila tak jeden z hlavních cílů režimu.

4.1.2.1. Korejská republika

Otcem ekonomické a sociální transformace Korejské republiky v poválečném období je prezident Pak Čong-hui (1961-1979).¹⁴² Důrazem na nacionalismus, pevnou vazbu na USA a exportně orientovanou ekonomickou strategii zahájil proces dynamické industrializace. Zkušenosti s budováním průmyslu získal prezident Pak při službě v japonské armádě během okupace Mandžuska ve 30. letech¹⁴³ a jeho znalost japonského prostředí mu pomohla i při normalizaci vztahů s Japonskem v roce 1965.¹⁴⁴

Po úspěšném vybudování lehkého průmyslu a posílení exportu, spustila jeho vláda v 70. letech rozsáhlý plán na podporu těžkého a chemického průmyslu (zaměřený zejména na produkci ocele a železa, loďářství, elektroniku, chemii a strojírenství), který neměl pouze ekonomický, ale také strategický rozměr. Není totiž možné stavět bojeschopnou armádu bez rozvoje chemie nebo strojírenství, a prezident Pak – generál – byl na vojenské kruhy pevně napojen.

Nacionalismus sloužil v celém poválečném období až do liberalizace konce 80. let jako prostředek k legitimizaci vojenského režimu a udržení ideologické převahy nad KLDR. Postupná expanze korejských mezinárodních firem (např. Samsung, Hyundai, Daewoo) a s ní spojený nárůst blahobytu, stejně jako uvolnění politických poměrů, vytvořily na přelomu tisíciletí prostor k rozvoji a stabilizaci pluralitního demokratického systému. Nová možnost kritického historického zkoumání vyvolala nutnost přehodnocení státoporných mýtů a postupný ústup „ortodoxního“ (nacionalistického) výkladu dějin.

4.1.2.2. Korejská lidově demokratická republika

V KLDR se po korejské válce postupně ustavil hermetický systém, založený na centrálně plánované ekonomice a specifické (nacionalistické) ideologii nazývané *čučche* (spoléhání na vlastní síly),

141 Korejská republika vstoupila do OECD v roce 1996 (Česká republika v roce 1995) a její ekonomika je objemem 15. největší na světě.

142 K moci se dostal vojenským převratem 16. května 1961. Poprvé od konce 14. století se tak korejská armáda dostala do „středu politiky země“. Eckert, C. J. (2009), cit. d. 260

143 Pak se rozhodl pro službu v japonské koloniální armádě v 30. letech. Armáda tehdy představovala jednu z mála možností společenského postupu, ve stále ještě silně třídní společnosti. Absolvoval důstojnickou školu v Japonsku a poté sloužil v okupovaném Mandžusku, kde také přišel do styku s japonskými technokraty, budujícími průmysl pro zásobování japonského koloniálního impéria. Cumings (1997), cit. d. s. 349-350, dále poté s. 353

144 Diplomatické vztahy navázali prostřednictvím amerických mediátorů Jižní Korea a Japonsko v roce 1965 (3. dubna 1965 podepsána bilaterální dohoda), zatímco oficiální vztahy Severní Koreje a Japonska neexistují ani v roce 2010. Jen v roce 1965 po podepsání dohody získala Jižní Korea od japonského státu 300 milionů USD ve formě grantu, 200 milionů USD půjček a dále investice japonských firem v hodnotě 300 milionů USD. To vše v situaci, kdy celkový export korejské ekonomiky byl okolo 200 milionů USD. (Rozsáhlý přehled o vývoji japonských a korejských vztahů přinesl Janoš, J. (2007), *Japonsko a Korea: dramatické sousedství*. 1. vyd. Praha: Academia.)

reflektující konfuciánské tradice státu. Princip *čučche* definoval Kim Il-song již v roce 1955, aby podpořil nezávislost země.¹⁴⁵ Základními prioritami jsou výstavba armády a zajištění soběstačnosti v průmyslové produkci. Zahraničně-politicky se Severní Korea profilovala jednak v rámci komunistického tábora a dále také prostřednictvím Hnutí nezúčastněných států. V průběhu 70. let začalo hospodářství KLDK ve statistikách zaostávat za Korejskou republikou, přičemž tento proces se postupem času zrychloval. Po rozpadu sovětského bloku a ztrátě hlavních obchodních partnerů se dostala KLDK do mezinárodní izolace.

Kim Il-song ideologicky legitimizoval svůj režim s pomocí nacionalismu a starých konfuciánských tradic odvozených zejména z království Čoson. Vedle specifického postavení rodiny ve společnosti a vztahu občanů ke státní autoritě je nejmarkantnějším projevem tohoto procesu snaha o vytvoření dynastické identity státu (jako pokračovatele předchozích korejských států) i jeho vůdců. Následnictví vlády z otce na syna či uctívání osoby vládce je detailně rozpracováno v historickém kontextu: Kim Il-song se označoval za „nejvyššího vůdce“ (*maximal leader*), což je starý termín pocházející z Kogurja (tedy z 8. století) a podporoval myšlenku přímé vazby Kimova rodu na dávné krále.

4.2. Vliv mýtů a historie na vnímání teritoriality

Oba dnešní korejské státy odvozují ve větší či menší míře svoji identitu od dřívějších korejských království. Korejská geografie umožňuje každému ze států hledat kontinuitu vlastní státnosti v jiné části Korejského poloostrova. Moderní interpretace mýtů navíc změnila chápání tradičního korejského teritoria a role korejského národa na utváření korejské historie.

4.2.1. Mýtus a jeho vliv na státní identitu

Mění se chápání historie Korejského poloostrova názorně ilustruje legenda o Tangunovi. V současnosti je Tangun „bájný zakladatel první korejské říše v roce 2333 př. Kr. a jakýsi 'praotec' korejského národa.“¹⁴⁶ Na konci 19. století – tedy v době před modernizací korejského státu – ale převládal zcela jiný úhel pohledu na korejskou historii. Klíčovou roli hrálo datum 1122 p. n. l., kdy emigrant z Číny jménem Kidža přinesl do Starého Čosonu (který dle legendy již tehdy existoval) písmo a zprostředkoval také čínské zkušenosti se zemědělstvím a státní správou.¹⁴⁷ Toto dávné datum posilovalo pocit korejské kulturní nadřazenosti – ve smyslu uchovávání vyspělé čínské kultury – nejen vůči západním „barbarům“, tedy představitelům evropských mocností, ale i vůči

145 Ve stati nazvané *O odstranění dogmatismu a formalismu a upevnění zásady čučche v ideologické práci*. Eckert, C. J. (2009), cit. d., s. 368 Severokorejský systém *čučche* je pro svůj důraz na soběstačnost a izolaci charakterizován také jako „obnovení původních korejských politických praktik“ (*reassertion of native Korean political practice*). Cumings, B. (1997), cit. d., s. 225

146 Janoš, J. (2007), cit. d., s. 33

147 Konfuciánští učenci se přirozeně opírali o čínské zdroje, korejské dějiny tedy byly interpretovány čínskou optikou. Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 15

mandžuské dynastii Čching na čínském trůně.¹⁴⁸ Zakladatel dynastie I (dynastie Čoson), I Song-gje – svůj stát pojmenoval právě po Starém Čosonu - odvozoval svůj původ od Kidži.¹⁴⁹ Korejská královská dynastie tak až do konce 19. století (po dobu 500 let) považovala mýtus o svém *čínském původu* za klíčový. Jeden z konfuciánských učenců, kteří se po roce 1905 zapojili do ozbrojeného protijaponského odporu, před svojí smrtí ve vězení v roce 1906 napsal: „Nedokázal jsem ... obnovit suverenitu národa, získat zpět naše teritorium ani zachránit naši čtyři tisíce let starou správnou Cestu *čínské civilizace* před zhroucením.“¹⁵⁰

Teprve až počátkem 20. století, s japonskou kolonizací a relativním úpadkem Číny, přišla intenzivnější snaha o vzkříšení víry v Tanguna jako zástupce originální korejské identity a pravého korejského národa (nepoznamenaného čínským vlivem). Povědomí o Tangunovi existovalo v historiografii i během trvání království Čoson, vliv tohoto mýtu byl však potlačen,¹⁵¹ protože končící dynastie I neměla na zkoumání starších dějin (Tří království, Korja) žádný zájem.¹⁵²

Japonská koloniální správa legendu o Tangunovi cíleně podporovala (a japonští vědci ji aktivně zkoumali), neboť se přirozeně snažila marginalizovat vliv Číny na utváření korejské historie. Japonští archeologové¹⁵³ také v souvislosti se zkoumáním období Tří království, a zejména periody mezi 1. a 4. stoletím (která byla a zůstává z hlediska archeologických nálezů nejasná), poukazovali na možnost existence japonské kolonie v jihovýchodní části poloostrova (na území, kde se později konstitovala Silla) v 1. a 2. století. Během vykopávek se snažili najít archeologický důkaz této dávné japonské přítomnosti na Korejském poloostrově, a posílit tak koncept „tradiční“ podřízenosti Koreje vůči Japonsku.¹⁵⁴ Taková představa byla přirozeně po osvobození rychle potlačena.

Je tedy patrné, že otázka, nakolik byl korejský stát pod čínským či japonským vlivem, a nakolik se vyvíjel zejména na základě vlastní dynamiky, se liší s dobou odpovědi a úhlem interpretace.

4.2.2. Teritoriální reflexe (1) – Jižní Korea

Legenda o Tangunovi byla silně propagována jak konzervativním režimem Korejské republiky v jižní části poloostrova, tak komunistickou KILDR. Zcela oficiální doktrínou se Tangun v Jižní Koreji stal v 60. letech, kdy prezident Pak Čong-hui unifikoval studium korejské historie (v roce 1963) ve snaze posílit a dotvořit národní povědomí. Snahou historiků bylo vytvořit „novou na rase založenou

148 „The Kija (*Kidža*) founding myth provided the Koreans with a link with early China giving their kingdom and culture and ancient and respectable pedigree as well as rationalizing the adoption of Chinese culture.“ Seth, M. J. (2007), *Myth, Memory and Reinvention in Korea: The Case of Tangun*. In: *Virginia Review of Asian Studies* (Léto 2007) (Online na <http://vcas.wlu.edu/VRAS/VRAS2007Contents.html>, stav 30. dubna 2010), s. 3

149 „During ... early days of Yi Söng-gye's regime (*I Song-gje*), Kija (*Kidža*) was picked as the key ancestral link for legitimizing the Yi (*I*) dynastic claim to Chinese antiquity.“ Imanishi Ryu (1937), *A study of the legend of Kija* (anglický překlad japonského názvu), citováno z Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 116

150 (zvýraznění doplněno) Přeloženo z Cumings, B. (1997), cit. d., s. 146-7

151 Wagner (ed.) (2009), cit. d., s. 125-6, 182

152 Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 32-3

153 Japonci založili korejskou archeologii, která využívá původem japonské systematiky a metod dodnes. Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 35

154 Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 27

historii korejské nezávislosti“ oproti „japonskému historickému rámci založenému na imperialismu“, a vypořádat se tak s čtyřmi dekádami okupace.¹⁵⁵ Školy nadále neměly učit o čínském vlivu na utváření prvních korejských států a zmínky tohoto typu měly být jednoduše ignorovány.¹⁵⁶ Korejská republika tak přepsala dějiny a v procesu národní mobilizace – na jejímž základě postavila ekonomický a mocenský úspěch současnosti – vybudovala pravý „korejský“ mýtus. Tento mýtus se ovšem od 70. let 20. století transformoval do té míry, že Tangun dnes v obecném povědomí představuje reálnou historickou osobu.¹⁵⁷ Stejně tak časová a technologická souslednost prvních „korejských“ států (ve smyslu vývoje od jednoduššího k vyspělejšímu) od Starého Čosonu po období Tří království, která není prokázána archeologickými nálezy, se neustálým opakováním v nacionalistických učebnicích v korejském prostředí změnila v historický fakt.¹⁵⁸

V prostředí Korejské republiky existovaly snahy vytvořit přímou kontinuitu mezi královstvím Silla a dnešní Jižní Koreou. Původ mocenských elit poválečného období v provincii Severní Kjongsang umocňoval vnímání Sily jako tradiční kolébky obnovující se korejské identity. Regionální vazby navíc zajišťovaly směřování velké části investic právě do jihovýchodních regionů. Jihozápad země, provincie Severní a Jižní Čolla (původní území Päkče), zůstával agrární oblastí a rostoucí sociální rozdíly vyvolaly v 80. letech protesty, které významně přispěly k pádu vojenského režimu.¹⁵⁹ Silný regionalismus demonstrovaly první svobodné prezidentské volby v Korejské republice v roce 1987. Výrazná regionální volební diferenciací umožnila vítězství kandidáta spojeného s režimem (Ro Tchä-u) a odsunula nástup civilní vlády až do roku 1993.

155 (“A new racial history of Korean independence“ oproti „Japanese imperialistic historical framework“.) Neboli nalézt v dějinách korejské národní povědomí a „korejského ducha nezávislosti“ (*Korean spirit of independence*). Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 1-2

156 „There was to be no mention of Kija (*Kidža*).“ Seth, M. J. (2007), cit. d., s. 5

157 Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 60

I když mezi vědci historičnost Tanguna v Jižní Koreji v současnosti již nikdo „oficiálně“ nehájí. Janoš, J. (2007), cit. d., s. 15

158 „...this hypothetical, stage-by-stage evolutionary scheme for Korean state formation has continued to be circulated through nationalistic educational materials and, as a result, has come to be accepted as historical fact.“ Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 102

159 Krvavě potlačené povstání z Kwangdžu z května 1980, při kterém vládní jednotky pobily tisíce obyvatel města, zůstává symbolem boje za demokracii a svobodu.

Tabulka č. 1 – výsledek prezidentských voleb v roce 1987

	Ro Tchä-u	Kim Jong-sam	Kim Tä-džung
Kwangdžu	4.8 %	0.5 %	93.4 %
Severní Čolla	13.7 %	1.5 %	80.9 %
Jižní Čolla	8.0 %	1.1 %	87.9 %
Severní Kjongsang	64.8 %	27.5 %	2.3 %
Jižní Kjongsang	40.4 %	50.3 %	4.4 %
Celkem Kor. Rep.	35.9 %	27.5 %	26.5 %

Tabulka z Cumings, B. (1997), cit. d., s. 389

Demokratická opozice se rozštěpila a postavila dva rozdílné kandidáty: Kim Tä-džunga (z jihozápadní provincie Jižní Čolla) a Kim Jong-sama (z jihovýchodní provincie Jižní Kjongsang). Kim Tä-džung zcela jasně vyhrál v obou provinciích Čolla (Kwangdžu je hlavní město severní Čolly), naopak opoziční hlasy jihovýchodu získal Kim Jong-sam. Ro Tchä-u byl nejsilnější v provincii Severní Kjongsang, což je oblast, kam vojenský režim soustředil velkou část investic a průmyslu (a také původní Silla). V 90. letech, po změně režimu, význam regionálního dělení upadl, je však zřejmé, že regionalismus (odvozený od dávné historie) hrál v procesu formování a legitimizace jihokorejského státu podstatnou roli (a vedl ke stavu, kdy je jihovýchod země ve srovnání s jihozápadem ekonomicky rozvinutější). V Jižní Koreji není dodnes neobvyklý názor, že regionální odlišnosti mezi východem a západem poloostrova pocházejí právě z období Tří království.¹⁶⁰

4.2.3. Teritoriální reflexe (2) – Severní Korea

KLDR Tanguna považuje za skutečného zakladatele korejské rasy a legendu o jeho vládě a životě interpretuje jako počátek třídního rozdělení korejské společnosti (Tangun ustavil první vládnoucí třídu, a změnil tak původní klanové rovnostářské uspořádání).¹⁶¹ Severokorejští vědci navíc tvrdí, že vývoj osídlení na Korejském poloostrově probíhal od nejstarších dob až po současnost „bez jakýchkoliv vnějších zásahů a migrací“, což má ukázat čistý původ korejské rasy, a je tak projevem primordiální orientace severokorejského nacionalismu. Že jde však spíš o „politický záměr“ (stejně jako „nalezení“ Tangunovy hrobky 16. října 1993 v Pchjongjangu) než o „vědecký názor“¹⁶², není potřeba příliš dokazovat. Představa, že originální korejská rasa zůstala „neposkvrněna“ navzdory invazi chanských Číňanů (2. století př. n. l.), Mongolů (13. století), Japonců (1592-7) a

¹⁶⁰ Cumings, B. (1997), s. 30

¹⁶¹ Marxistická interpretace legendy o Tangunovi jako počátek třídního dělení a boje – tedy v duchu univerzálně platných fází historického vývoje - vznikla již ve 30. letech 20. století. Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 70

¹⁶² Janoš, J. (2007), cit. d., s. 23

mandžuských kmenů (počátek 17. století), je neudržitelná.¹⁶³ Orientace na rasové vymezení korejského národa je ovšem výrazným rysem korejského nacionalismu v rámci celého poloostrova: rasa byla (a částečně i je) hlavním prvkem při analýze korejské historie, následovaná jazykem, teritoriem, historií, náboženstvím a zvyky.¹⁶⁴ Vztah severokorejského režimu k Tangunovi a nepřetržitě kontinuitě korejského národa lze chápat jako projev snahy legitimizovat nástupnickou souslednost korejských států (a tedy i dynastickou politiků severokorejských vůdců) v pořadí Starý Čoson – Kogurjo – Korjo – Čoson.¹⁶⁵ Kogurjo navíc symbolizuje i úspěšný boj Korejců za nezávislost v dávných dějinách (porážkami čínských invazí), na který KLDK navazuje.

4.2.4. Hranice „tradičního“ teritoria

Myšlenka o tradičním území na severu se – po jeho ztrátě kolem roku 1000 – výrazněji objevila v 17. století (v souvislosti s hnutím *sirhak*) a byla podpořena rasovou teorií Japonců rozvinutou během okupace Korejského poloostrova. Japonci měli v úmyslu vytvořit spojený korejsko-mandžuský národ, který by odpovídal jejich představám o novém uspořádání severovýchodní Asie. Zapojení mandžuského teritoria do japonské koloniální říše bylo spojeno s archeologickými průzkumy (v souvislosti s budováním infrastruktury), které podstatně rozšířily faktické znalosti zejména o období Tří království. Je nesporné, že státy jako Starý Čoson, Kogurjo a Korjo z velké části zasahovaly na území Mandžuska, ale až japonská rasová politika vytvořila na toto území také nárok korejského „národa“. Moderní konstrukce korejského „tradičního“ teritoria tak v sobě nese stopy kolonialismu.¹⁶⁶

Spory o významu korejského státu v regionu navíc s mytologií přímo souvisejí. Prostorové vymezení legendy o Tangunovi se v 30. letech 20. století postupně přesunulo ze severní části Korejského poloostrova do oblasti Mandžuska. Fakt, že se zde během kolonizace soustředil protijaponský odpor (Kim Il-song byl jedním z významných vůdců partyzánů v oblasti), pomohl národním obrozencům Starý Čoson jako prapůvodní „korejský“ stát teritoriálně propojit s bojem korejského národa za vlastní identitu a právo na nezávislost ve 20. století. Dodnes probíhající spor obou korejských států o legitimitu se často opírá o mytologii – ať již se jedná o dynastické nároky severokorejských Kimů nebo o povahu legendy o Tangunovi – a je charakteristikou tohoto sporu, že konflikt je projektován do prostoru prapůvodní „imaginární vlasti“ (*imagined homelands*)¹⁶⁷ v

163 Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 256

164 Paradoxem ovšem je, že rasový původ je konstruován v návaznosti na japonský výzkum během okupace, a vychází tak ze snahy Japonců prokázat „primitivnost“ Korejců. Výchozí paradigma současné korejské rasové teorie je „more prehistoric = more primitive = more pure“ ve snaze prokázat originalnost korejského národa. Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 57, 111

165 Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 270

166 Tato skutečnost samozřejmě nevylučuje možnost, že severovýchodní Asie skutečně byla prapůvodním domovem všech východoasijských ras (jak naznačují určité společné prvky v mytologii), ale spíše ukazuje na roli, kterou okupace měla pro vytváření moderního pojetí tradičního teritoria. Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 253

167 Pai, H. I. (2000), cit. d., s. 254

Mandžusku, která žádnému ze států nepatří (např. jihokorejští historici v této souvislosti ještě koncem 80. let požadovali přehodnocení „tradičního“ korejského teritoria ve smyslu jeho rozšíření na sever).¹⁶⁸

Z výše uvedeného vztahu mýtů a teritoria samozřejmě neplyne nějaký požadavek na „navrácení“ území ze strany korejských států – jde o ilustraci proměn korejské historické geografie, a zejména pojmu „korejský“ v tomto vztahu. Je možné říci, že zmatek v historické identitě vznikl koncem 19. století, kdy Korea následkem kolonizace nezískala dostatek prostoru k vlastní konstrukci historie,¹⁶⁹ což ovšem na výsledku nic nemění. Uzemní provázání KLR se Starým Čosonem, Kogurjem a Korjem dává severokorejskému režimu možnost nárokovat si tradiční a „opravdovou“ kontinuitu korejské státnosti pro sebe. Korejská republika naopak více akcentuje podstatu korejského národa (Han),¹⁷⁰ a reflektuje struktur království Silla a Päkče z období Tří království. Historická geografie tak slouží politickým účelům a umožňuje v rámci dějin jednoho národa na území jednoho poloostrova hledat rozdílnou teritoriální historii.

168 „Furthermore, the Yalu is not to be the historical border of Korea, but the nation's cultural hearth was to extended deep into Manchuria and perhaps beyond.“ Seth, M. J. (2007), cit. d., s. 8

169 Cumings, B. (1997), cit. d. s., 20

170 I když i v Jižní Koreji existuje např. banka *Čoson*, nebo deník *Čoson ilbo*. Janoš, J. (2007), s. 26

Závěr

Historická geografie Korejského poloostrova popisuje vývoj státních celků na poloostrově v průběhu dějin. Protože je založena na práci s historickými daty, je ovlivněna jejich interpretací. Otázka významu korejského státu v dějinách, jeho schopnost vzdorovat čínskému či japonskému vlivu, respektive jeho vůle cizímu vlivu vzdorovat, byla jinak vykládána za dynastie Čoson, za japonské okupace a je jinak vykládána v Korejské republice a v KLR. Před existencí moderního korejského národa byl korejský původ v čínské kultuře považován za přednost a neokonfuciánské tradice poskytovaly státu zdroj jeho morální převahy nad okolním nečínským světem. Teze japonské koloniální správy o odvěké závislosti korejského národa na národě japonském se mezi korejskými nacionalisty přirozeně neujala. Pomohla však zrušit dominanci čínského vlivu a zahájila trend rozvíjený dodnes, totiž snahu ukázat korejský národ jako určující, vždy vzdorující činitel korejské historie. Z představy o odvěké podřízenosti Korejců se tak plynule přešlo k obhajování korejského „národního“ faktoru v dějinách poloostrova. Historická geografie Korejského poloostrova se tak zaplnila různými korejskými státy, které byly v různém rozsahu „původně“ korejské, a nakonec se sjednotily v jeden celek, vytvářející kontinuitu korejského národa starou více než 4000 let.

Otázku položenou v projektu práce, zabývající se vlivem Koreje na určování její pozice v regionu, není možné odpovědět pozitivně nebo negativně – každá sledovaná situace je specifická a pochopitelná pouze v širším kontextu. Pokud moderní doba ve srovnání s historickým vývojem ukazuje Koreu spíše jako „oběť“ velmocenské politiky, je takové pojetí ovlivněno konceptem moderních národních států. Vliv okupace, dvou válek a nakonec rozdělení na existenci samostatného korejského státu zúžil interpretaci historické geografie Korejského poloostrova na otázku zápasu Koreje o nezávislost. Vedle toho však stojí otázka vůle, totiž otázka, nakolik měl korejský stát v historii potřebu se jako nezávislý definovat. Zatímco někteří korejští autoři se přiklánějí k názoru, že tradiční vazba na Čínu korejskému *národu* přinesla více škody než užitku,¹⁷¹ je zřejmé, že nelze vnímat rozhodování vládnoucích elit království Korjo, či Čoson optikou současného korejského národa.

Korejský stát si samozřejmě uvědomoval svoji odlišnou existenci a charakter, určený jazykovými a rasovými rozdíly. Stejně tak při zahraniční invazi neváhal bojovat, pokud to bylo v jeho silách. „Korejský“ ovšem znamená pouze geografické vymezení, a ne národní příslušnost. Během mongolské okupace poloostrova ve 13. století byli korejští princové vychovávaní v Pekingu na dvoře dynastie Jüan a ženili se mongolskými princeznami. Je tedy možné říci, že korejská vládnoucí

171 „In the end, the single directional political arrangement Korea had pursued under its Confucian tradition turned out to be extremely costly and harmful for the nation ...“ Jung, W. B. (1998), cit. d., s. 84

elita byla v té době minimálně z části mongolská. Mění to něco na existence státu Čoson a na pohrdání, kterým konfucianští učenci mongolské barbary zahrnovali?

Práce si stanovila za cíl ukázat historickou geografii Korejského poloostrova jednak jako státotvorný a národotvorný proces (tak jak jsou interpretovány některými korejskými autory), dále jako výsledek velmocenského soupeření v regionu (v duchu tradice realistické teorie mezinárodních vztahů) a nakonec jako oběť nacionalistické konstrukce, podléhající měnící se politické poptávce.

Dlouhé dějiny umožňují každému z korejských států vztahovat svoje státotvorné tradice k jinému historickému období. Geografie poloostrova nejen určila politickou geografii v dávné i bližší minulosti, ale přesahuje i do politického dění současnosti, jak ukazuje volební regionalismus v Jižní Koreji, nebo spory ohledně interpretace „tradičního“ území v obou státech.

Vývoj států na Korejském poloostrově a transformace historické státnosti a tradic do jejich současné identity má velký vliv na povahu moderního korejského nacionalismu a také na politiku radikálního izolacionismu praktikovanou v Korejské lidově demokratické republice. Není pravděpodobné, že by KLDR někdy ustoupila diplomatickému zahraničnímu tlaku, protože její identita je založena právě na trvalém vzdoru. Jaderný potenciál navíc účinně omezuje možnost vojenské invaze. Korejské sjednocení tak může přijít pouze jako výsledek vnitřního korejského procesu, nebo totální války. B. Cumings napsal před 13 lety, pod vlivem určitého politického oteplování na poloostrově koncem 90. let, že politické sjednocení poloostrova bude až ta poslední fáze korejského sjednocení. Nejprve je nutné umožnit rozvoj mezilidských kontaktů, obchodu, turismu a sdílení společného dědictví.¹⁷²

S ohledem na současnou situaci, a praktické zmrazení komunikace mezi oběma státy, je možné říci, že unifikace poloostrova není o moc blíže, než byla v 50. letech 20. století, a že se optimistická očekávání spojená se Sluneční politikou nenaplnila.

172 Cumings, B. (1997), s. 493

Summary

The primary subject of this analysis are the main events in Korean history, which had a decisive influence on the territorial and political constitution of the Korean state (or states). Long period of time and changing forms of governmental structure are reflected in the formation of the Korean national consciousness and the development of modern Korean statehood. The Korean peninsula is often being regarded as an example of the *buffer zone* and the demonstration of the impact of the *political realism*. However, the "national factor", e.g. the intensity with which the Korean people (inhabitants of the peninsula) shaped their history, needs to be reflected as well, in order to obtain a true picture of the genesis of current division of the Korean peninsula. The answer to the question outlined in the project of this analysis – how far Korea served only as a buffer zone in the relationship of its more powerful neighbors, and in how far the Korean state actually managed to actively change its position and define the regional politics – was subject to different interpretations in the 20th century. Thus, the goal was to provide insight in the changing perception of the geography of the Korean peninsula in the, especially modern, history.

Příloha č. 1 – Mapy

1) Přibližná podoba hranic na závěr období Tří království, za rozmachu Silla (přelom 6./7. století)
(Anglická transkripce Goguryeo odpovídá *Kogurjo* a Baekje *Päkče*)

zdroj: www.wikimedia.org

2) Hranice mezi Korejskou republikou a KLDK (v okolí 38. rovnoběžky s. š.), rok 2010

zdroj: www.wikimedia.org

3) Současné státy regionu východní Asie, rok 2010

zdroj: www.wikimedia.org

Bibliografie

- ABE, Makoto, KAWAKAMI, Momoko (1997), A distributive comparison of enterprise size in Korea and Taiwan. In: *The Developing Economies*, XXXV-4, prosinec 1997, s. 382-400
- BAKER, A. R. H. (2007) Classifying Geographical History. In: *The Professional Geographer*, Vol. 59, č. 3, 344-356
- CAPLAN, B. (2007), *The Myth of the Rational Voter. Why democracies choose bad policies*. Princeton University Press, ISBN 978-0-691-13873-2, 276 s.
- CARR, E. H. (1943), *Conditions of peace*. London: MacMillan & Co. Ltd., 275 s.
- CUMINGS, B. (1997), *Korea's place in the sun: a modern history*. New York: W.W. Norton & Company, 1. vydání, ISBN 0-393-04011-9, 527 s.
- DUCHACEK, I. (1986), *The Territorial Dimension of Politics; Within, Among, and Across Nations*. Boulder (Colorado): Westview Press, Inc., 328 s.
- ECKERT, C. J.; LEE, K.-B.; YOUNG, I. L.; ROBINSON, M.; WAGNER, E. W. (ed.) (2009), *Dějiny Koreje*. (anglický originál *Korea Old and New A History* vydaný v nakladatelství Ilchokak Publishers, Soul, Korea v roce 1990) Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, ISBN 978-80-7106-580-7, 424 s.
- FOUCAULT, Michel (1977), Nietzsche, Genealogy, History. In: *Langauge, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews*, D.F. Bouchard (ed). Ithaca: Cornell University Press, s. 139-164
- GILPIN, R. (2001), *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. 1. vyd. Princeton: Princeton University Press, ISBN 978-0-691-08677-4, 416 s.
- HARRIS, C. (1991), Power, Modernity, and Historical Geography. In: *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 81, č. 4, s. 671-683
- HEFFERNAN, M. (2009). *Historical geography*. On-line článek přístupný na adrese http://www.history.ac.uk/makinghistory/resources/articles/historical_geography.html (stav 5.4. 2010)
- HOBBS, T. (1941), *Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Praha: Melantrich (předmluva prof. dr. Jan Mertl), Knihovna politických klasiků svazek 2., 375 s.
- HOBBSAWM, E.J. (2000). *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*. Brno: CDK, ISBN 9-788085-959550, 207 s.
- HROCH, M. (2009), *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: SLON, ISBN 9-788074-190100, s. 15-129.
- CHUNG, S. C. (2006), Human Resource and Technology Development, In: CHOI, Kwang & CHUNG Chin-Seung. *Economic Development and Economic Policy in Korea*, 2006, s. 177-202
- JANOŠ, J. (2007), *Japonsko a Korea: dramatické sousedství*. 1. vyd. Praha: Academia, ISBN 978-

80-200-1503-7, 318 s.

JUNG, W. B. (1998), *Nation Building. The Geopolitical History of Korea*. Lanham (Maryland): University Press of America, 376 s.

LENIN, V. I. (1949), *Imperialismus jako nejvyšší stádium kapitalismu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 118 s.

LÖWENSTEINOVÁ, M. (2010), *V Koreji se Korejcům nevyhneme*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, ISBN 978-80-7422-010-4, 166 s.

MACHIAVELLI, N. (2001), *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Praha: Agro, ISBN 80-7203-391-3, 343 s.

MARX, K. (1954). *Kapitál. Kritika politické ekonomie*. Kniha první, Praha: Státní nakladatelství politické literatury, s. 741-761

MOLLOY, S. (2006), *The hidden history of realism: a genealogy of power politics*. Palgrave Macmillan, ISBN 978-1-4039-7032-9, 187 s.

MORGENTHAU, H. J. (1993), *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*. Brief Edition revised by Kenneth W. Thompson, USA: McGraw-Hill, Inc, ISBN 0-07-043306-2, 419 s.

ORWELL, G. (1983), *Nineteen eighty four*. Longman Group Limited, vydáno v Elsnerdruck GmbH, SRN, Berlin. ISBN 0-582-53658-8, 328 s.

PAI, Hyung Il (2000), *Constructing "Korean" origins. A critical review of archaeology, Historiography, and Racial Myth in Korean State-Formation Theories*. Cambridge (USA): Harvard University Press, (Harvard-Hallym Series on Korea), ISBN 0-674-00244-x (Kapitola 1, 3, 4 a 7)

PARK, T.-G. (2000), Ideological Battlefield and Buffer Zone: Korea's Position in Easy Asia in the 1940s and the 1950s. In Paul Servais (ed.), *The Korean War: A Eurasian Perspective*, s.103-122

PARK, T.-G (2002), Reappraisal of Introductory Books on Korean History in the U.S .: From Slave Society to Colonial Development. In: *The Review of Korean Studies*, Vol. 5, No. 1 (2002), s. 233-263

SETH, M. J. (2007), Myth, Memory and Reinvention in Korea: The Case of Tangun. In: *Virginia Review of Asian Studies* (Léto 2007) (Online na <http://vcas.wlu.edu/VRAS/VRAS2007Contents.html>, stav 30. dubna 2010)

SORENSEN, C.W. (1994), Success and Education in South Korea. In: *Comparative Education Review*, Vol. 38, No. 1, Special Issue on Schooling and Learning in Children's Lives (únor, 1994), s. 10-35

ŘEZNÍK, M. (2003). *Formování moderního národa: evropské „dlouhé“ 19. století*. Praha: Triton, ISBN 80-7254-406-3., 183 s.

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE NA TÉMA:
Historická geografie korejského poloostrova

autor: ***Tomášek Jakub***
obor a ročník: ***Politologie a mezinárodní vztahy, 2. ročník Bc. studia***
akademický rok: ***2007/2008***
vedoucí práce: ***PhDr. Michal Romancov, Ph.D.***

Souhlasím s vedením bakalářské práce:

PhDr. Michael Romancov, Ph.D.

Historická geografie korejského poloostrova

„Proto také, podobně jako později Fridrich Veliký, dává i Hobbes přednost velkým státům před malými, o nichž bystře poznamenává, že je „žádná lidská moudrost neudrží déle, než potrvá žárlivost jejich mocných sousedů“. Je to opět jen důsledné domyšlení teorie moci, podle níž nelze existenci malých států odůvodnit jinak než ve funkci států nárazníkových, jejichž existenční oprávnění padá, změní-li se mocenská konstelace mezi velmocemi. Zkušenosti posledních let nám opět jasně dokazují, jak je tato reálně politická teorie pořád ještě nejbližší politické skutečnosti.“¹⁷³

Z teoretického hlediska je historická geografie vědní disciplínou na pomezí geografie a historiografie, která studuje stav, vývoj a proměny geografického prostředí jednotlivých států či územních celků v minulosti, příčiny, které tyto proměny způsobily, jejich následky a dále také zákonitosti a možné vlivy na budoucnost ve vztahu k vývoji společnosti.

Historická geografie zároveň umožňuje pochopit postavení státu či regionu na základě dvou analytických okruhů. Jednak jde o analýzu funkčních vztahů mezi jednotlivými státy či mocenskými jednotkami v daném regionu a za druhé, a to zejména, jde o samu historickou geografii určité vymezené oblasti, historickou geografii sídel, obyvatelstva. Historická geografie je poměrně široký obor, neboť je svým zaměřením *transdisciplinární*. Podstatou analýzy není pouze pokrýt změny ke kterým docházelo v dějinách v na území určitého státu, ale zejména se snažit *propojit interní dynamiku společnosti s externí reakcí okolí*. Tato metodika v sobě skrývá klíčový aspekt. A totiž, pokud se podíváme na malé státy ve světě, a to zejména takové, které sousedí s uskupeními řádově několikrát většími (a tedy i silnějšími), je zřejmé, že takovéto státy často padají pod přímý či nepřímý vliv svých sousedů. Otázkou je, jak moc je tento vliv, potažmo intervence, následkem vnitřního vývoje postiženého státu a nakolik je určitý malý stát pouze pasivní obětí mocenských bojů založených na regionální rovnováze sil.

Z toho důvodu bych se rád zaměřil na případ korejského poloostrova, zejména v období 20. století. Pro historickou geografii je samozřejmě důležité postihnout širší období vývoje, nicméně právě v případě korejského poloostrova je určitá izolace (způsobená jak externími tak interními vlivy) určujícím faktorem. Fyzické hranice státu se od konsolidace v 7. století pod nadvládou království Silla měnily poměrně málo, a když již se tak stalo, Korea ztrácela na úkor severních sousedů. To ovšem neznamená, že z hlediska politického byl poloostrov klidný.

Severovýchodní Asie je oblastí, kde se od dávných dob prolínaly zájmy tří asijských národů. Jejich definice a formování je sice předmětem dohadů, ale jejich existenci nikdo nezpochybňuje. Jednak zde vždy existovala dominantní pozice Číny jako určujícího a stabilního činitele, dále se však

173 Jan Mertl v předmluvě k vydání knihy Leviathan Tomáše Hobbesa z roku 1941

projevovaly i prvky jiné, a to zejména v okamžiku relativního úpadku Číny. V případě korejského území, zde existovala přímá souvislost mezi kontrolou regionu a kontrolou poloostrova. Vklíněn mezi Japonsko a Čínu, poloostrov sloužil jako odrazový můstek a surovinová základna pro jednotlivé expanze. Ať již pro Japonsko směrem na kontinent a nebo pro kontinentální mocnosti při jejich expanzi do tichomoří. Mongolové ve 12. století potřebovali základnu pro svůj útok na Japonsko a říši Sungů v jižní Číně. O čtyři století později poté regent Hidejoši ukončil období válčících států v Japonsku a pro stmelení souostroví si vybral stejný recept jako Bismarck v Německu. Zaútočil na svého západního souseda pod záminkou otevření obchodních cest. V 19. století se v severovýchodní Asii zjevuje Rusko a ve snaze získat nemrznoucí přístavy vyjednává dohody s Koreou. Reakce Japonska je rychlá. Po zlikvidování ruské flotily připojí korejský poloostrov do své koloniální říše. Funkce oboustranného mostu je tedy zřejmá. Důležité je si uvědomit, že korejský poloostrov představoval zejména v moderních dějinách *jediné* území v regionu, které nepatřilo žádnému ze silných států a tedy *jediné* území, které bylo možno okupovat relativně beztrně.

Těžko lze srovnávat vliv, jaký měla na tvorbu korejské a japonské kultury Čína, s vývojem tak, jak ho známe z postavení českého státu v německé sféře vlivu. Je však zřejmé že, moderní dějiny všech tří (čtyř pokud připočteme Rusko) zemí jsou provázané a vykrytalizovaly pod vlivem událostí světových. V zásadě je možné shrnout, že procesy které jsou ukryty pod historickou geografii jsou průsečíkem několika os, určujících postavení států. Jde zejména o geopolitické umístění, geopolitickou charakteristiku a nakonec dynamiku mocenských bojů uvnitř státu. Změny ve státním uspořádání korejského poloostrova jsou z tohoto hlediska přímým důsledkem působením vnějších zásahů, stejně jako tyto zásahy v obráceném vztahu reakcí na změny vnitřní. Mojí otázkou tedy bude, zda Korea fungovala pouze jako nárazníková oblast ve vztazích mocnějších sousedů, a nebo se jí skutečně dařilo aktivně svou pozici měnit a definovat.

Z tohoto důvodu bych svojí práci rád strukturoval následovně:

Koncepce:

Proč Korea jako nárazníková oblast?

Stručné dějiny poloostrova.

Hlavní změny v geografickém uspořádání (zejména politické)

Důvody těchto změn

Řešení která tyto změny poskytly

Závěr

Zdroje:

Primární literatura:

CUMINGS, Bruce. *Korea's place in the Sun: A Modern History*. New York: W. W. Norton & Company, 1997.

JANOŠ, Jiří. *Japonsko a Korea: dramatické sousedství*. Praha: Academia, 2007. 318 s. ISBN 978-80-200-1503-7

CHOI, Kwang; CHUNG, Chin-Seung. *Economic development and Economic Policy in Korea*. 2. vyd. Soul: KDI Schoul of Public Policy and Management, 2006. 614 s. ISBN 89-953695-3-1

PARK, Tae-Gyun. *Reappraisal of Introductory Books on Korean History in the U.S. : From Slave Society to Colonial Development*. In *The Review of Korean Studies*, Vol. 5, No. 1 (2002), s. 233-263

PARK, Tae-Gyun. *Ideological Battlefield and Buffer Zone: Korea's Position in East Asia in the 1940s and the 1950s*. In *The Korean War: A Eurasian Perspective* (2000), s. 103-122

Sekundární literatura:

GILPIN, Robert. *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. 1. vyd. Princeton: Princeton University Press, 2001. 416 s. ISBN 978-0-691-08677-4

PYLE, Kenneth. *Japan Rising: The Resurgence of Japanese Power and Purpose*. New York: Public Affairs Books, 2006. 448 s. ISBN 978-1-58648-417-0

BAAR, Vladimír. *Národy na prahu 21. století – Emancipace nebo nacionalismus*. 1. vyd. Ostrava: Tilia, 2002. 415 s. ISBN 80-86101-66-5